

~~АД98-1~~
1

Циля сәндәләк вәлниш пролъетарвлә, иктыш ушныда!

№ 10

ОКТЯБР

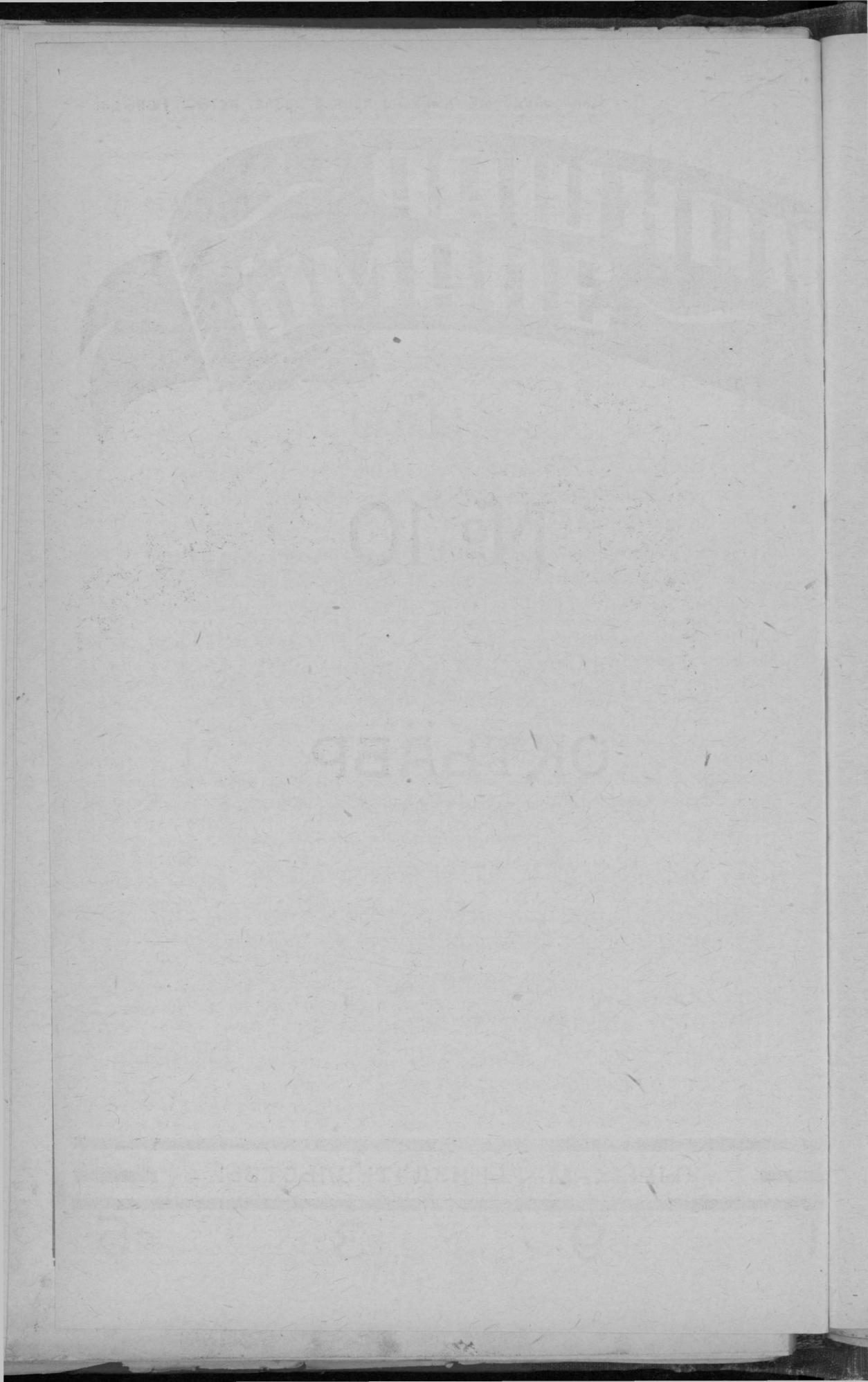
КЫРЫК-МАРЫ ИЗДАТЬЭЛЬСТВЫ

1

9

3

5

Мар. ж.

1-2а

Цилә сәндәлүк вёлнүш пролетарвлә,
иктбаш ушныда!

ЙАКШАР

ЗНАМЫ

№ 10 (69)

ТҮЛЗЭШ ИКАНÄ ЛÄКШИ ПОЛЬТИКИ, ЭКОНОМИКИ ДÄ
СЫНЛЫ ЛИТЬЕРАТУРАН КЫРЫК-МАРЫ ЖУРНАЛ
ЛÄКТАШ ТҮНГÄЛЙН ГЫНЬ, КУТ ИШКИ КЭН

1935

ОКТЯБР

1935

Коминтэрнйн VII-шы конгрэсс

Труйыш эдэмвлän револьуционный кырдайлмаш историштй Коммунистически Интэрнационалын VII-шы Всэмирный конгрэссшы литбимаш кого вёрим нälэш. VI-лы конгрэсс годшэн эртэн толмы шым иаш корным пишок кэлгён тыйшлэн пälэн нälаш дä мировой ровочый движэнйн задачвлäm анцыкалаэш йаштاش манын, Йэвропыштыш, Азиштыш, Африкыштыш, Амэрикыштыш дä Австралиштыш анцыц кэшй борэцвлä, пролетариатын дä труйышвлäн револьуционный представитьйвлä социалистически Москвашкы, Коминтэрнйн конгрэссшкы погыненйт.

Конгрэссын пашайжы ийуль 25-шыгыц, август 20-ши йакта йаштальтйн. Кэнгрэссштй йаштимы докладвлаштый, дä түнгэлёнок прэнъивлаштый пасна коммунистически партывлän пашаштим пиш когон ланцылэн тыйшлэн лäкмй. Йашкэ паштэкш пролетарски дä труйыш массывлäm видэн нянгэшй коммунистически авангардын монолитный ылмашым, цат ылмашым дä иктбаш ылмашым конгрэсс анчыктэн пуш.

Коммунистически Интэрнационалын VII-шы Всэмирный конгрэссшым СССР-ыштыш труйыш массывлäm дон

мэждународный пролетариат вэлэйт агыл, капиталистически дä колоньй сандалыквлаштй когон шуки халык массывлäйт пиш когон шумын лин дä пиш йаратэн анчэнйт. Алаштыши дä солаштыши труйышвлä, труйыш интъэллигэнцивалä лоштыш пулä эдэмвлажок, колоньывлаштй кабалаштты бýлыш халыквлä—эдэмвлä лошты ма улы сэк йажожы дä анцыц кэшбийжй цилёнок коммунизмийн мировой партиын конгрэссийн йукшым колышт шийндэнйт. Конгрэссийн рэшэнйвлäжжий—цилә сандалыквлаштй дä сандалыквлаштй цилә контынгэнтвлäштй коммуниствлажлан, мировой ровочый класслан, цилә сандалыквлаштй труйышвлäлан кырэдламаш программы ылэш.

Коминтэрнйн VI-шы конгрэсс годшэн эртшш шым иштй мировой положэнйштй важгүцок вашталтмашвлä линйт; ти вашталтмашвлä мэждународный арэнышты классовый силавлä шалгэн мимашвлäm дä мировой ровочый движэнйн задачвлäm анчыктэн мийт. Кызбайтши жэпаш мэждународный обстановкы тэвэ кыцэллэха характеристикалтэш: ик вэцбийжий капитал дон фашизм наступайат, вэс вэцбийжий цилә капиталистически сан-

дэлбиквлаштэш труйыш массывлээрэвэльти вэкбэ сэрнлэтйт; массывлээрэвэльти вэкбэ сэрнлэтмашбэжий СССР-ышты социализм сүнгимашвлиянты вэлдэйк дэ морвой экономически кризис влиянты вэлдэйк линмий. Йэвропын центрбийтэй — организованный ровочыйвлэ сэх шукинжок социал-дъэмократи паштэх кэмын сэндэлбиквлаштэй — Германышты, Австриштэй дэ тэнгэлэнок Испанышты — вэрэмэш лаксыргалт кэмшгийцэши прольетариат йал вэкбэ пыт дэ шыт кийнблэш. Капитал дон фашизм наступайышааш ваштарэш дэ у вырсы лимаш вашгарэш оружим лач ик дэйствивлэ ылмашты вэлэ прольетариат мон кэрдэш. Тидэй лачокок ылмылан прольетариат когон дэ когон бийнэн. Китайштэй советски рэвэльти вэйнэн шарламаш дэ колониальный сэндэлбиквлаштэй рэвэльционный движэвьи кушмаш капиталистически ньэгбэйцэй пындаштэйц пыдыртымум пиш когон анчыктыши ылыт. Морвой масштабыны классовый силавлээрэвэльти кушмашыла когон дэ когон вашталтыт. Коминтэрнин VII-шэй Всемирный конгрэсс тэнг тактически проблемийвлээм сэх когонжок анчэн, тышлэн; ти проблемийвлэжий мировой положэнбийштэй дэ классовый силавлэ шалгэн мимаштэй важгийцок вашталт кэмшалагбэйлактэн миэт.

Конгрэссштэй тэвэ мавлэм колышмы: Коммунистически Интэрнационалын Исполнительный комитет шэн отчетный докладын (докладшым. Пик тэнг биштэн), фашизм наступайышааш гишэн дэ фашизм ваштарэш ровочный классын иктэй ылмаш (единство) вэрц күрэдэлмаштэй Коммунистически Интэрнационалын задачвлэ гишэн (докладын Димитров тэнг биштэн), цилэ сэндэлбик кымдыкэшок у империалистически вырсын тайдылбаймаш вэлдэйк Коммунистически Интэрнационалын задачвлэ гишэн (докладын Эрколи тэнг биштэн), СССР-ышты социализм сүнгимий гишэн дэ ти сүнгимашийн есэминоисторически значенбийжий гишэн (докладын Мануильский тэнг биштэн). Тидэйц пасна, Фридрих Энгельсийн колымжы кэчблэх 40 и шомаш лбимэш конгрэсс йори засэданын биштэн.

Коммунистически Интэрнационалын идэйно-политически цат ылмашыжы да кушмашыжы

Перви ылши — всемирный конгрэссштэй, VII-шэй конгрэссштэй гань тэнгэ когон идэйно-политически цат ылмаш ньги намат укэ ылын. Цилэ докладвлэ паштэх ылши пренивлэм кымдан шэрэн колтымы болшевистски самокритикыд он дээртэйш жэпш пашам критики дон эртэримбэ. Докладвлаштэй анчыктэн пумы тактически установкывлэм дэйарыкташ шийндбиймэ рэзольуцивлэм конгрэссийн дээлэгатвлэ, лач ик эдэмлээж ик ышын ярыктэнйт. Дээлэгатвлэйн попымашвлаштэй (выступлэньбийвлаштэй) пиш пайда содьэржаньан ылынит; тидэйжы Коммунистически Интэрнационалын цилэ сэкцивлэжок идэйно-политически кушмын пиш раскыдын анчыкта. Пик тэнгийн докладын конгрэсс кут кэчбэй тэйшлэш. Прэнбийвлаштэй 46 сэндэлбикций толши 60 дээлэгат попэнйт. Димитров тэнгийн доклад паштэх прэнбийвлэйн дээлэгэж кэчбэй ылынит. 76 оратыр — мир вэлвэш маханьшон сэндэлбиквлаштэш компартывлэн представительвлэлэ — попэнйт. Эрколи тэнгийн доклад паштэх 44 оратыр попэнйт.

Цийм и перви Коминтэрнин I-шэй конгрэссштэй вургыма оппортуниствлэ дэ примирэнцэйвлэ попэвэ: капитализмий икманьар (относительно) стабилизаци цаткыды ылэш маньэвэй, кымши пэриод манмы тайдын пакылаат пингбэдэммаш пэриод ылэш маньэвэй. Вургыма оппортуниствлэ дон примирэнцэйвлэ, дэ айыртэмийцок нийн тийнамшай лидбэйрштэй — Бухарин тэнг, капиталистически стабилизаци цаткыды ылмаш гишэн дэ пакылаат тайдын пингбэдэммаш гишэн бишкимбийштэйн прогнозвлаштэй дэ установкывлаштэй СССР-ышты социалистически стройимашын пакыла кэмшайжийм поражэнческиш дэ ликвидаторскэш шотлэн анчэн биштэнйт.

Вургыма оппортуниствлэн дэ примирэнцэйвлэн социал-дъэмократически шүкций прогнозвлаштэй дэ установкывлаштэй ылбаймаш комдык

шаргэл шуэн. Коминтэрнйн VI-ши конгрэссийн гэнэяльны анцыц ужмашыжым дэй установкывлажбим мир вэлнийш шийн и кыт мычкы ылши бэлбимаш шарлбимашбин итогвлажбий чотэй йажонок лачокэш, йаралэш лыктэвэй. Вургымла оппортуниствлэй дон примирэнцүйвлэй йаштокок шин щалатбимы линйт, нинийн йарыдмы пашаштбим вэйкбай пачкэн лыкмы.

1927 ин ылши партиын XV-ший сэйэздбшток эчэе *Сталин* тэнг анчыктэн пумы пэрспектиивбим мир вэлнийш бэлбимаш щарлбимаш цилхэллэок дэй пыток йаралэш лыктын; ти пэрспектиивбштэй *Сталин* тэнг тэвэ мам анчыктэн ылши: капиталистичэски сэк икманьар ылши стабилизацигбий мировой капитализмийн сэк кэлгбий дэй сэк бэсбай тээрэн кризис күшкын лактэш: ти кризисш у вырсывлажбий, рэволюцивлэ угбий тээрванин күшкын кэмашкбий дэй капиталистичэски стабилизаци икэндэй ик вэкй мыльгалт лывшалтмашкы видбшш лиеш. Мэжународный социал-демократин мырым мырыши вургымла оппортуниствлэй дэй примирэнцүйвлэй — анцылын тырын бэлбимаш ылеш манын попат; тидэй тайнэ агыл, — капитализмийн тээрэн-тошин ыламашвлажбий (противоречийвлэй) когоэмаш, классовый кээрэдэлмаш когоэмаш дэй у империалистичэски вырсын лүдбшкүшкын мимаш анцыкыла лишашлык ылеш.

Коминтэрнйн VI-ши конгрэсс годшэн эртбшш шийм и мычкы компартиявлэн политичэски влийаньбштэй дэй чльэнвлаштэн шотышты күшкын миэнйт; оппортунистичэски дэй сэктантски уклонвлэ вштарэш кээрэдэлмаш ылши, компартиявлэм цилдээрэн оппортуниствлажбий итбраймын дэй нийнбай көргүштэй цаткыдэмдбимы. VI-ши дон VII-ши конгрэссвлэ лоштыши жээ массывлэ лошты компартиявлэн влияаны чын күшмаш пэриод ылши дэй организационны дон политичэски пингдэммаш пэриод ылши. VI-ши конгрэсс паштэй конгрессийн линийм бэлбимашкы пыртымашым вургымла оппортуниствлэ лоштэрэн колташ цацэвэй. Германышты Брандльэр, США-шты Ловстон, Чэхо-Словакишты Ильэк, Швэцишты Чильбум, Францишты

Сэлльэй дэй вара Дорно компартиявлэм социал-дээмократи анцылын капитулируйыктынэштэй ылбы. Ик сэндэлбикбштэт, Швэцигбий пасна (тыштбий Чильбум паштэй кэшживлэй маньар чистьё рэволюционный ровочийвлэм Коминтэрнгбий юшкэ вэкбштэй вштэн кэрдбяйт дэй Швэциштэй компартиям коктэш щэлбнайт), вургымла оппортуниствлэ компартиын икманьар пулэй часть членвлэм юшкэ паштэйбштэй видэн нэнгэн кэртэлбйт.

„Вургимлавлэ вштарэш кээрэдэлмаштэй, дэй тайнамок партыым кого массывлагбий айырэн шагалтымашкы видбшш „шалахайвлэн“ сэктантски установкывлэ вштарэш кээрэдэлмаштэй, оппортунистичэски влияаньбшвэллэн хором (отпорым) пушаш манын, коммунистичэски партывлэ ситэлэлкынок кальалт шоньт, юшкбимыштэн рэдбивлэштэм ниний тэшлэн анчэн лактбнайт, кээрэдэл кэртбмий вшток шүшь эльзэнтвлэм юшкэштэй логбий лыктын шуэнбйт; тэйдэн дон иктёрок, буржуази дон рэформизм вштарэш кээрэдэлмаштэй когонок маньэврийн миштэн кэртшевлэ ниний шоньт, каждый пасна сэндэлбикбштэй юшкбимыштэн тактикбштэй пролетариатын классовый кээрэдэлмашбий конкретный условивлэш сэк йажон юнэш кандаштымэн шоньт“ (Пик тэндэн до кладгбий).

Вэна алаштыш баррикадывлэштэй, Астурин кырыквлаштэй ылши кээрэсбр классовый кээрэдэлмашвлэштэй, Китайски красный армин гэройланымашан кээрэдэлмаштэй, фашистски Германышты пиш кого лүдбшэн средньэвэковый тээрроран условиявштэй, пашадбимы ровочийвлэн дъэмонстрацивлэ анцылын — капиталистичэски сэндэлбиквлаштэштэй дэй колоньивлэштэштэй пролетарий дэй труйыш хэрсань кыштакэн кээрэдэлбйт гэйн, тыштакэн цилдээрэн анцыл рэдбивлэштэй коммуниствлэ кээт. Цилдээрэн эксплоатириймы дэй пызбэрнэйкбштэй юшкэшвлаштэй ытариаш вэрц кээрэдэлмаш дъэлашты юшкбимыштэм нийма юшкэшвлаштэй пашаштэй анчыктыши, юшмаштэй вшток пыт шалгышы кадровлажбидон юшкбимжийм когоэш

ужашызы Коммунистически Интэрнационалын праважы улы. Димитров Георгин, Ракоши Матиасын, Антикайненыйн примәрәши нымагыцат лүдтәмй дә классовый тышманвлам ужын кәртәмбә лиаш, большевистски пыт шалгышы да Коммунистически Интэрнационалын знамблан шум вашток шалгышы лиаш шуы милион революционный бойецвлам тымәнйынайт. Мир вайлыш сандалыквлаштыбы свобода вәрд пиш когон кирәдәлшү гәройвлам да тыйдә вәрд вуйыштым йамдышывлам — Фитъе Шульцым, Льутгэнсым, Кафардийевым, Цү Цүбо-м (Страхсвым) да прольетариатын дъэла вәрд бишкә вуйыштым пиштыбы мол тыйем әдәмвләмәт мәждународный прольетариат шотеш пиштән ашындар.

Фашистски түрмашты мәрцән байлыш гәрмански прольетарвлан да труйышвлан вождым — Эрнст Тъельманым мәждународный прольетариат ак монды. Тъельманын ләмжү — пыт шалгышы, нигыды вәкәт ордышкы лывшалтарән кәртәмбә большевик ләм ыләш. Тъельман — тидә фашистылар парвалтарән мутымаш да хәртәмләнән захалыланымаш (варварсты) ваштарәш прольетарски массывлам шижтәрән тәрвәтшү бойевой лозунг ыләш. Коминтэрнын VII-шы конгресс Эрнст Тъельманым бишкимжү почтыйный председатель эләш айырән.

Капиталистически сандалыквлашты пиш кого (кәрасыр) тыйорран условивлам ылыт; коммунистически пропагандым буржуази цилә статыяном пызиртән тәмдән шындән; компартиявлан лъегальны (көрәт) пашам цәрән шындым буржуазно-дъемократически свободывлам да прольетариатын организацивлам тү шотышток социал-дъемократически партиявлан да профсоюзвлан кодшы лаштыквлам викок йамдымы; сәдйондоң капиталистически сандалыквлашты Коммунистически Интэрнационалын 67 сәкциштүжү 22 сәкцижү вәлә (тү шотышты Йәвропышты 11 сәкци) лъегальный юль пәлә-лъегальный пашам вәлә күзйт биштән кәрдйт. Нигынамат колтымы тәхенән нәлбә условивлашты Коммунистически Интэрнационалын сәкцивләжү цаткыдәмбәнайт, кальалтыныт да пингбәдәмбәнайт.

найт. Коминтэрнын VI-ши конгрессшы годшән мировой коммунисти чески партыын члыэнвлә 1676 тыйемгүц 3148 тыйем йактә шукәмйнайт; капиталистически сандалыквлаштыжү, репрессивлам вон вирән тъэрорылын гәньят, компартиявлан члыэнвләжүн шотышты 445300 гүц 758500 йактә шукәмйн. Коминтэрнышкы гижшү партыывлам 65 гүц 76 йактә шукәмйнайт. Компартиявлан да молодьожын коммунистически союзвлан члыэнвлам шот (ВКП(б)-ргә да РЛКСМ-нгә шотлышаш гәнья) VI-ши конгрессшеш 3835 тыйем ылын, VII-шы конгрессшештүжү — 6800 тыйем ылын.

Фашизм ваштарәш кирәдәлмашты ровочный классын ик фронт

Коммунистически Интэрнационалын VII-шы Всемирный конгрессшү фашизм ваштарәш да у империалистически вырсы түнәлмаш ваштарәш прольетарски иединстывыдан (иктө ылмашдон) эртәрәлтән. Мировой обстановкы вашталт кән; мәждународный арәнбашты классовый силавлән соотношениевлам вәсү линйт; Коммунистически Интэрнационалын тактыккүжү ти вашталтмашвлам сәйбін сәрнәлт кән. Сәдйөвлам тәвә конгрессләмйинок аңчыктән пуэн.

Фашизмн наступльеный гишән да Коминтэрнын задачвлам гишән докладшы паштәк кәләсбәмбә пач шамакыштыжи Димитров тәнг попен: „Конгресссән викок икшыны ылмашыжи тәвә мам аңчыкта: политики дон тактикаим вәс пачаш стройаш кәрәл шам мәймәннән рәдбәвлаштын тагынамок поспәйэн шон; вәс пачаш стройымашыжи остатка эртүш ивлән пишок кого (пайан) да тымдыши опытын нәгәйцвләш вашталт кәшү обстановкы сәмйин лишашлык.

Ти ик шыны ылмашыжым прольетариатын мәждународный движениең сәк кого, сәк лишибән задачым — фашизм ваштарәш кирәдәлмашты ровочный классын цилә частьавлажүн лач ик дәйствивлам биштәмашым — пиш йажон рәшбимашшы ик

кэрэл услови шотэш, ик йукумат лыктэок, анчаш лиш“.

Пролетариатын мировой движечьбыгийн ти сэх кого, сэх лишибэл задачижым кыцэ рэшэш кэлмийн контрэссыштийн биштэмийн бишкимжийн пишиажо докладыштыжы антифашистский трибун, фашизм ваштарэш кырэдэлмэшти пишиажо да нымагийцэт лүдтэмийн стратьэг великий *Сталинийн* биньян да испитанный соратныкшы, Коммунистически Интэрнационалын лбимлб рульэвойжы—Георгий Димитров тэнг аячыктэн пуш.

„Лаксыргымашын (пораженыйн) уроквлажбай такэш ак йамэп; цилд капиталистически сэндэлбиквлэшток лач ик фронтын биштэмийн бишкимжийн бишкимшкы пишиягон шывшылтмаш тидэм анчыкта. Ровочий класс у статьан дэйствайаш тэнглэш. Ик фронтын органызуймашты компартийн инициативы да фашизм ваштарэш кырэдэлмэштийн коммунистын, революционный ровочийвлян бишкимштэм нымагийн бишкимштэм шум вашт кырэдэлмэш ылынат, Коммунистически Интэрнационалын авторитеттийн күшмаш ныигынамат ылтымла кого лиин. Эй жэпбийн II-ши Интэрнационалын кэлгбай кризис шэрлэн миа; ти кризис гэрмански социалдъэмократын банкротсты паштэк айыртэмбийн раскыдын пайдырнаш тэнглэйн. Фашистски Гэрманышты кызбайтиши пишиажо лүдбайши биштэмийн да варварстын кээ; социалдъэмократически политикийн буржуазийн иквэрэш классовы биштэмийн тидэм тиийн; тидэм лачокшын мок тэнэ ылмылан социалдъэмократически ровочийвлян кого да кого кырэйт ужынок биньянэн кэрдэйт. Ти массынэл кого да кого ынгылат: пролетариатын гэрмански социалдъэмократын вождьвлян видэм корныдон вэскэнэй кээш нинийн ажийары маныг. II-ши Интэрнационалын лагырышты кызбайтийн гань идэйнэй шалданбайши, цымырын агыл ылмаш ныигынамат эчэ ылтэ. Цилд социалдъэмократически партийвлян көргүшток дифэрэнциаци кээ. Нинийн райдывлагбайтиши кок тэнг лагырь айырлалтыт: социалдъэмократын блокын кэ-

рэк ма-дэок пэрэгэн кодаш цацышы да коммунистынладон ик фронтын пишок биштэмийн лагырь бишкимжийн икгодымок, революционный эльэмэнтвлян лагырь формировайалташ тэнглэлтэш; ниний политикийн пашашты буржуазийн классовий пашаш икшишн видомийн биштэмийн тёр ылмашыжылан биньянай пырахаши тэнглэлтэш; коммунистынладон ик фронтын биштэмийн вэрэг шалгат да ниний кого да кого революционный классовий кырдэлмэшбийн позицивлэшкбай ванчат.

Тэнгэш, капиталистически систээмийн пыжымашэш лихийн фашизм, пач вэкблажбай тойн систээмийн пакыалт пыжлыктарыши фактор шотышты дэйствайна. Тэнгэш, марксизмийн, ровочий классын революционный движеныйн пышок йамдаш лиш шамакым пушы фашизм, биштэмийн бишкимштэмийн диальэктикы сэмийн лимашэш, тайдэм (фашизмийн) пыц йамдыши, капитализмийн пыц йамдыши силаваам бишкэок пакыла ко-гоэмдэн, шэрэн миа“.

Властьнам фашистын налмашгүйд кыцэ бинянлан ёптёртбиймэл да сийнбайши фашизмийн кыцэ сиймийрэн шумыла? манын капиталистически сэндэлбиквлэштийн милионын ылшы ровочийвлян да хэрээнвлян яадыт; Димитров тэнг тишакэн пишок раскыдын, простан да биняндэрэн кэлэсэн пүен.

„Коммунистически Интэрнациональ тэнгэ кэлэсэй: сэх пойтэрижок тээвэ мам биштэмийн кэлэш, тээвэ маягц тэнглэлбайла: ик фронтын биштэмийн кэлэш, каждый предпрятийтиштий, каждый районтиштий, каждый областтиштий, каждый сийндалбиквлэштий, цилд мир вэлнок ровочийвлян ик дэйствим биштэмийн кэлэш. Национальный да мэждународный масштабынтийн пролетариатын ик дэйстви ылмаш—тээвэ сэх кого силан оружият; ти оружи ровочий классын цаткыды оборонным биштэм кэрдийн вэлэ агуял, фашизм ваштарэш, классовий тышман ваштарэш контрапоступльэнбийм

йажон биштэн кэрдшім эчэ биштә“.

Димитров тәнбін доклад паштәк конгресс причимайымы рәзольуциштік фронтын биштәмәшті компартиявлә мам биштәшашлық ылыт, цилә хәләок кәләсән пумы. Тәңг пункт шотышты дә цилә капиталистически сәндәлйквәшті ровочыйвлән ик фронтын сәк кого содәржанышы — ровочный классын төрокок ылышы экономикаески дә политически интъэрәсвләм пәрәгән шалгымаш лишашлық, ровочный классым фашизмбыц пәрәгән шалгымаш лишашлық. Социал-демократически партывлә дон, реформистски профессијевлә дон дә труйышвлән мол организацивлә дон иквәрәш биштәмәштік выступләнүйвләдон тәргымәш программвлә йәр массывләм компартиявлә мобилизуйышашлық ылыт; ти тәргымәшвлә гач тәвә мам биштән шокташ лижбى: кризисәш лишбى ясывләм (нәлбівләм) господствующий классвлән биштәй жа вәкіл алачокк пиштәш, фашизмбім пыжлыктараш; империалистически вырсы йәчдәйләмәшбім нәләмдәш, буржуазиям лышкыдәмдәш дә пролетариатын позицивләм цаткыдәмдәш.

Тидбівләм биштәмәштік, коммунистически просвәщәнбі пашашты, массывләм организуимаш дон мобилизуйымаш пашашты, бишкимәштін ровоташтымат компартиявлә ик минутәштік ак гырахәп. Ик фронт гишән соглашәнүйвләм лоэштәрәш цацымашвләм, ти соглашәнүйвләм саботируимашым компартиявлә массывлә анцилны вәкіл лыктын миәнбіт дә анцикыжымат вәкіл лыкташ тәңгәлбіт. Ик пролетарски фронтын биштәш махань гәньят анцил биштән йәмдәйләмбі формивлә укә ылыт дә нинбі линжәт ак кәртәп. Ти формивләжбі ровочный организацивлән махань ылмышты характеристербішті дон сәмбін дә эчэ конкретный обстановки сәмбін лиалтбіт.

„Ик фронт ылмы ваштарәш вүрғымла социал-демократически вождьвлән дәмагогически аргумент-вләштін смыслым массывлә анцилны вәкіл лыктын миәнбіт, социал-демократын рәакционный частышы ваштарәш күрәдәлмәшбім когоәмдәнбіт, реформистски по-

литыиккі ваштарәш күрәдәлмәшбілә коммунистически парты дон ик фронт вәрү шалышы шалахай социал-демократически ровочыйвләдон, функционъэрвлә дон дә органызацивлә дон гишок цат иквәрәш паша биштәмәшбім коммунистівлә биштәшашлық ылыт.“ (Димитров тәнбін доклад паштәк лыкмы резольуцибіц).

Конгрессштік Димитров тәнбін ләктбін шагал попымашвәштік (тәйбін докладыштыжы, докладшы паштәк пач шамакыштыжы дә конгрессштік питйрімбі гәдым пәтәртбішеш кәләсбім шамакыштыжы) дә конгрессштік рәшәнбівәштік жа Коммунистически Интернационалын у тақтически линиилән цилә моныргыцок характеристикастыкпім пумы.

Ровочный классын цилә чәсътшыләнок ик дәйствивләм биштәш цилә предпосылкывлә улы. Марксистски—ләнъински анализбін орудым вәлә коммунистівлә мыштән кычылтышты; движенібім схемивләлән, бәлбішбі ағыл формуулвләлән, йәмдбі шаблонвләлән кү подчиньайбінәжбі гәнъ, тәйбівләм ныима бижәлайбідәк нинбі лывышашлық ылыт.

Конгрессштік Димитров тән пишкогон мыскыдән попән пуш, манәш:

„Илахай шанымашан кыды-тиді тәнгвәләжбі живой лачок ылмашын (дәйствитьельностын) яавльәнбівлә докы конкретны миән шагал ак мыштәп; сәдбіндонок конкретный обстановки дон классовый силавлән соотношенибім ланцүлән-ланцүлән дә пыт тымэн пәлән ләкмәшбім охыр (ничего неговорящий) формуулвләдон башталтат. Нинбі цэльбішкі төрек чучши снай-пэрвәл гань ағыләп, ё топлоток дә нымахань самынътәок, кынамжы цэль күшкі, кынамжы цэль гач, кынамжы цэльбішкі шотэ цэль бордбіш лүлшбі гань „искусный“ стрэлок-влә постол нинбі ылыт. Мәжбі гәнъ, тәңгвәлә, тәнгвә биштәнәнбі: ровочный движенібін коммунистически дәй-яйтәльвләжбі (паша биштәшвләжбі) гань, ровочный классын револьюционный авангардды гань, лачокшымок изиштәт бордбішкі колтыда-

ок цэльбашкы чучши снайпервлэ линэнä“.

Фашизм ваштарэш сүнгэн күрэдэлмэшбн пытэриш условижбы тэвэ тэхэн ылэш. Кокши условижбы—рэволюционный кадрвлам цаткыдэмдбимэш, большевистски, ленинско-сталински кадрвлам биштэмш дэ воспитываймаш. Кымши условижбы—дъэйтишикы виктэрэн шалгышы шотышты ылши марксистско-ленински тъэорим пиш кэлгэн пэлбимэш. Нэлбимшы условижбы—Коминтэрний тёр тактыкейм бэлбимшкы йажон пыртэн миаш массивлам органызуйэн мыштымаш.

„Ик идэйно-политичэски мэнмэн влийнйн акситы ылэш,—манын конгрессийшти Димитров попэн.—Мэнмэн тэнг ик слапка (лышкиды ылмаш) шотыштыш движэньйн стихийностым анчэн биштэмшбим мэлэннä йамдэн шуаш кэлэш. Мэлэннä ёшындэрэш кэлэш: пыт, кужин, цытэн биштэмё, шырэнжок таудымыла кайши организационный пашадэ коммунистичэски сирбашкы массивлам аак толэп. Массивлам органызуйэн мышташ манын, мэнмэн рэшэнйвлэн коммуниствлэ лошты вэлэ агыл, труйшвлэн сэк шуки массивлам дошток ниний лишти; тэнгэ биштэмжбим ленинско-сталински искусствым мэлэннä тымэн шоаш кэлэш. Массивлам дон попаш книгавлэшти формулвлэн йылмбагыл, ё массивлэн дээла вэрц шалгышы борэцвлэн йылмб кэлэш; ти борэцвлэн каждый шамак, каждый шанымаш мэлионвлэн шанымыштым дэ настройнйштэм анчыктат.“

Народный антифашистски фронт дэ ик фронтын правитьзльстви

Коминтэрний конгресс задачым шэндэн: прольетариатын рэдэввлэ лошты мэждународный социал-дъэмократы шачыктымы расколым (шалэнэн кэмашим) дэ шуки халык массивлэгийц ровочий класс пасна айырлалт шагалмашим (изольдцим) пытэрэн шуаш. Фашизм—ровочий

классын вэлэ агыл лүдбиш тышманжы ылэш. Варварски фашистски диктатурым биштэмш цилэ труйшвламок эксыкбашкы пырга. Фашистски Гэрманын примэржб капиталистичэски сэндэлбивлэштишти цилэ халык массивлэлэн анцызок пэлдбийншкы кого лүдбиш ылэш. Фашизм—тидб капиталиствлэлэн дэ нэнбин тэрэш пырышывлэлэн рай ылэш. Фашизм—тидб прольетариатлан дэ труйш массивлэлэн шужэн бэлбимшэн каторты ылэш. Пик дон Димитров тэнгвлэн докладвлэшти, тэнгэок конгрессийшти лэктэн-лэктэн шагал попышивлэштэд фашизмэн ма ылмашыжы гишэн кымданок анчыктэн пумы; фашизмэн сэк рэакционный йишбийж гэрманский фашизм ылэш: гэрманский фашизмж мэждународный контролрэвольудин ударный мышкындыхы шотышты лэктэн-лэктэн шагалэш. Фашизм—тидб прольетариатын рэвольуционный движэньй ваштарэш пэрэн колтыши партиы ылэш. Анти капиталистичэски, социалный дэ шовинистичэски дъэмагогин искусный маскыдон фашизм бишкымжим мүдэя. Фашиствлэн биштэш сорымашвляшти рэвольуционный ровочий классым пиш кэрэсбэрэн парвалтарымашы, прольетариат дон труйш хэрээнвэлам, тигыды буржуазим ньигынамат ылтымы кабалашкы, среднэзвековый рэакции кошмарный рэжимийм биштэмшкы дээла шүтоожи видэй.

„Кэрэк махань маскывлам фашизм чижь гйньят, кэрэк махань формывладон лэктэн-лэктэн шагалжы гйньят, кэрэк махань корнывладон властишти лижб гйньят,

фашизм—тидб труйш масивлам вийкэ капиталын пиш костанын наступаймаш ылэш;

фашизм—тидб кычэн цэрэн кэртэймб шовинизм дэййлбивлам шывшиг-шывшиг нэлмэй вырсы ылэш;

фашизм—тидб арыши рэакци дэ контррэвольуди ылэш;

фашизм—тидб ровочий классын дэ цилэ труйшвлэн костангийцэт костан тышман ылэш!“ (Димитров тэнгийн докладбүц).

Сэк рэакционный, сэк шовинистичэски, финансовый капиталын сэк

импэриалистичэски әләмәнтуләжйин күрәт ылышы тъэрористичэски диктатурын—фашизмйн— наступльэнй буржуази Ышкымжын властышым ки-дешбай остатка гәнә қычән кодаш цацымаш ыләш. Буржуазно-дъэмократичэски свободывлән кодшывлам пытэрән миәнәт, сәк шуку труйыш-вләләнжок пиш кого эксыквлам дә пызырныңким фашизм канда.

„Капиталистичэски сәндәлбик-влашты тырхэн кәртбымы экономичэски пызырныңким ыләш, капитализм системы ыләшәт тыйштакэн массывлан положэнйим йажоәмдәш нымахань пәрспективий укә. Вырысы төрокок шагалмаш лүдбиктә, дъэмократичэски свободывлән дә парламентаризмйн остатка кодшывлә вбик буржуазин арышыламок наступайа, у дә у сәндәлбик-влашты вбир йоктарыман фашистски рәжимбим Ышташ цацымаш кәә; тидбивлә тәвә капиталистичэски мирбашты прольетариатын классовый күрәдәлмаш коәм каждый түләйн күшкә дә күшкә лүлтәг.“ (Пик тәнбін докладгбыц).

Коммунистичэски Интэрнационал прольетарски ик фронтын ба-заш шуку халыкын антифашистски фронтын знамым күшкә лүлтә. Моменттән түн историчэски задачызы капитал дон фашизмйн рәакци дә наступльэнй ваштарәш массовый хором (отиорым) органызүймаш. Кымдан Ыштимы народный антифашистски фронт вәлә буржуазно-дъэмократичэски свободывлә йамдымашым лоэштәрән кәрдәш, револьционный прольетариат дон храсынвлам дә интәллигэнции сәк йажо частьшым тъэрористичэски орлыкышкы (эксыкбишкы) фашизм пыртымашгбыц айтбиртән шуэн кәрдәш. Мирбим вбир йоктарыман высывлашкы дә физически дон моральный пытбимашкы вбир-йүшүй фашиствлә пыртән колтымашгбыц лач кымда кого антифашистски фронт вәлә цәрән кәрдәш.

Буржуазно-дъэмократичэски свободывләм пәрәгбимаш вәрү шагалмышты дон „дъэмократичэски иллюзи-влам“ Ыштимашлән коммунистивлә ак палшеп вәл? Коммунистивлә советски дъэмократи вәрү шалгат. Прольетарски револьуци годым русский боль-

шәвиқвлә буржуазный дъэмократи ваштарәш күрәдәлбінбіт; буржуазный дъэмократижы прольетариатын диктатуры ваштарәш цилә контролревольционный силавлам мобилизүймаш знамы шотышты ылын Ышкәлә. Күзбайтшы жәпйн вәс положэнйи. Нығынамат колтымы эксплоатацийн дә тъэроран варварски рәжиме труйышвлән Ышташ цацэнәт, фашистки контролревольуци буржуазный дъэмократым атакуя. Күзбайт пүлә капиталистичэски сәндәлбик-влашты прольетарски диктатуры дон буржуазный дъэмократи лошты ағыл, а буржуазный дъэмократи дон фашизм лошты конкретті айыраш вәрәштәш.

„Кыдывләжы попат: дъэмократичэски прававлә вәрү күрәдәл мәш ровочыйвлам прольетарски диктатуры вәрү күрәдәлмашгбыц ѡрдбиккүшүшкен кәрдәш маныт. Тидбі гишән Ләнъинбін попымыжым әшбіндәрәш пиш йажо ылнәжей Тібді попен:

„Дәмократи вәрү күрәдәлмаш прольетариатым социалистичэски револьуцигбыц ѡрдбиккүшүшкен кәрдәш ѿль тыйдим мүдән, ымбілтән шынандә моло манын шанымаш пиш кого самын линәжей ылнәжей. Аньеш, полный дъэмократым Ыштән шоктән кәртбым сыйгымашшын социализм лин ак кәрт; түнгәләок дъэмократи вәрү ваштакок ылышы дә цилә статьян ылышы револьционный күрәдәлмашбим видбидим прольетариат буржуазим сыйгаш йамдайлалт шоктән ак кәрт.“¹⁾

Ровочный классын эльементарный прававлам пәрәгбимаш вәрү күрәдәлмаш изи движенибивләгбыцок историштә кого револьуцивлә күшкын миәнбіт; мәнмән цилә тәнгвләнәок тидбим әшбашкы налбайт ти шамаквлам пингбидбигбыцат пингбидбін әшбіндәрбашшлык ылыт. Дъэмократичэски прававлә вәрү күрәдәлмашим социализм вәрү ровочный классын күрәдәлмашим иктбашкы уштараш мышташ лижбі манын, молгыцат анцыщок буржуазный дъэмократим пәрәгбимаш

¹⁾ Ләнъин, XIX-шы том. 38 стр.

гишэн вопросым схематичэски анчымашгүц пырахаш кэлэш” (Димитров тэнгийн пачэш кэлэсйм шамкүйц).

Политичэски кризис дэй массовый рэвэльуционный движэний пиш когон шэрлэн кэмэш условивлэй ылмы годым ик фронтын прольэтарски правитьэльстывим ёль антифашистский народный фронтын правитьэльстывим биштэймаш лин колтэн кэрдэш. Тидийм биштэш тэвэ махань предпосылкывлэй лишашил ылыт: буржуазин государствэнный аппаратын пыжлэн шийцшбай дэй параличный лижэй, массывлэй, совет власть вэрц кирдэлэш ситалыкынок эчэ кэрэк поспэйэн шотэлт ыньят, фашизм дон рэакци ваштарэш восстаным биштэш нинэй йамдэй лиштэй, фашизм ваштарэш ньимат бижайлайтдэймэй мэроприйтывилмэй бэлмэшкы пыртымаш вэрц кирдэлмэшти коммунистынэд он иквэрэш ик фронтын участвиши социал-дъэмократичэски дэй мол партии организацивлэн пүлэ чльэнвляжок йамдэй лиштэй. Ик фронтын тэхэнэй правитьэльстывшти коммунистынэд участвиыймаш гишэн вопрос конкретный обстановкын анчэн биштэймэй лишэш, дэй каждый пасна гянхшок рэшаш тэнгэлмэй лишэш. Кэрэк тэнгэ ыньят, ик фронтын правитьэльстывы прольэтарски диктатурым биштэймаш корнышти обаятэльный этап агыл ылэш.

“Шуки мэйлионын ылши масивлэйн мам биштэш кэлэш, рэшбайш лякмэй вэрбим (выходым) кышти моаш, махань партилан нинэй биньян лин кэрдйт, тэйдэвлэм бишкэмбайтэн бишкэ опытыштох кыцэ лишэш тэнгэй йэлэ нинийлан пэлэн шоаш палшаш,—тэвэ малын вэт ванчимаш лозунгвляйт, дэй „прольэтарски рэвэльуци докы ванчимаш ёль мимэш йори формывляйт“ молвлэ лошты кэрэл ылыт. Тэнэ агыл ынья, пиш шуки халык массывлэй, мэлкобуржуазный дъэмократичэски илльузивлэй дэй традицивлэ доны пльэнбайт ылыннат, рэвэльуци докы корным ак мөэп; сэдбийндонок рэвэльуционный ситуаци ылмаштат вэк тэй массывлэ икэнэ ик вэкэй лывшалт кэрдйт, корным йамдэн дэй корныдэ

пёртёйлэлт кэрдйт,—дэй варажы фашистски палачвлэн роалмаш лбайвэй вэрэшт кэрдйт.

Сэдбийндонок тэвэ политичэски кризис ылмы условивлэшти антифашистски ик фронтын правитьэльстывим биштэш лимбим мэшанэн пиштэнэ. Тэхэнэй правитьэльстывы халыкын тышманвлэ ваштарэшкырдэлмэшбим лачокшымок видэш тэнгэлэш ынья, ровочий класслан дэй коммунистичэски партылан дьэйсттайаш ирбиким пух ынья, мэ, коммунистынэд цилэ сэмийньюк тэйдэвлэн палшаш тэнгэлэйнэ дэй рэвэльуци салтаквлэ шотышты ануул линьиштох кирдэлэш тэнгэлэйнэ, тэнгэ ыньят, мэ массывлэлэн тёрок попэвэ: *викок ытаратмашым* ти правитьэльстывы кандэн ак кэрт. Эксплоататорвлэн классовый господствим тэйдэй сыймэрэн шуэн ак кэрт; сэдбийндонжок фашистски контррэвэльуци лудбийшбайт тэйдэй совсэмок карангдэн шуэн ак кэрт. Тэнгэ ынья социалистичэски рэвэльуциэш йамдэллэлтэш кэлэш! Йитараймашым лач *совет власть* вэлэ, лач тэйдэй вэлэ кандэн кэрдэш!” (Димитров тэнгийн докладгүйц).

Профсоюзвлэн икты ылмаш дэй прольэтариатын ик политичэски партии

Ик прольэтарски фронтим, антифашистски фронтим, антиимпериалистичэски фронтим биштэн шоктымаш пашашти компартывилэн пэйтэриш ашкылавлэшти пүлэ сыймэшвлям пуат. Францишти халык фронтын пэйтэриш сыймэшвляжбай анчигтэвэй: шуки массывлэжок фашизмгүц пэрэглэлтэш пыт шанат дэй компартии влияаны күшкынок миёй.

Производственный, сбщэнациональный дэй мэждунэрдний масштабынти *профсоюзвлэн икты ылмашым* биштэймаш гишэн конгрессийн рэшэнбайвляжбай кого принципиальный значенъян ылыт. Икты ылши классовый профсоюзвлэй вэрц Коммунистичэски Интернационал пишок пыт шалга; тэхэнэй профсоюзвлэжэй капитал дон фашизм наступаймаш

ваштарәш ровочый классын пишок кого ик оплот шотышты ылайт. Профсоюзлән прававләштәм буржуази ёль фашизм көтүртәш (изи-эмдәш) ёль профсоюзләм пыдырташ цаңаш түнгәләйт гынъ, коммунистлә профсоюзләм пәрәгәш шагалыт лиәш. Капитал дон фашизм наступаймаш ваштарәш күрәдәлмәштә профсоюзлән ик Интэрнационал пиш кого силан оружи ыләш.

Ик фронт йажон шәрләмәш, коммунистическа дон социал-дъемократически ровочыйлән иквәрәш күрәдәлмәштә политическа иктәй ылмаш гишән вопросым, прольетариатын массовый политический ик партии гишән вопросым шында. Димитровын доклад паштәк лыкмы рэзольуциштә VII-шия конгресс принципиальный характеристика вәйц условим анчыкта; ти условивлән ньэгбүцәш вәлә ти задачым рәшәш лиәш. Ти условивләжү тәхэньявлә: 1) буржуазигыц изишәт зависимый лиаш укә дә буржуази дон биштәмә социал-дъемократин блокым викок күрбән шуаш, 2) дъәйствивлән иктәй ылмашым анцыцск биштәш, 3) рэволюдим биштән буржуазин господствым сымырән шумашын кәрәләм дә совет форман пролетаризтын диктатуры биштәмәштән кәрәләм йаралеш ликташ, 4) империалистически вырышты бишкәмән буржуазилән палшыкым пумашгыц отказаш, 5) партиым дъемократически централизмән ньэгбүцәш стройаш; дъемократически централизмән волья дон дъәйствителән иктәй ылмашым пуа дә ти централизмән русский большевиквлән опытәш тышлән пәлән ләкмәй.

Как фронтзш күрәдәлмәш дә коммунистически партиявлән самостоятельностьим виән-дымәш

Цилә мир анцыцок Коммунистически Интэрнационал шәргәл пачмы дъәйствивлән программы түхэнъ ыләш. Ти программым биштән шокташ манын, коммунистически партиявлән бишкәмәштән ленинско-сталински штабышты йәир ныигы-

нэмшигүцәт когон вурсы ганъок пиньдәйн цат пижмәши кәләш, большевистски лывыр ылмаш (гибкость) кәләш, кәләсәнәт мыштыдымы когон большевистски пыт биштәмәши кәләш, цилә мир вайлек прольетариатын анцыкылаш сөнбәмашләнжү шүм вашт биньянбәмаш кәләш. Тәвә малын вәт конгрессбаштә прәнъивләштә сәктантски самыньявлә ваштарәш дә тошты ғодшы традицивлә ваштарәш пиш когон шалгымаш лин. Коминтәрн Исполкомын отчетный доклад паштәк лыкмы бишкәмән рэзольуциштәжү пиш когон анцылтымашләм конгресс анчыктән дә дон иктөрок, пүлә сәкцивлән пашаштә кого самыньявлә улы ылмым эчә анчыкта. Ти самыньявләжү тәхэньявлә:

„Ик фронтын тактикам биштәмәштә пыртымашты пачәш кодын мимаш, политически дә түнгәзок экономически характеристика частичный тәргбүмашләй һәйр массывләм мобилизүйән мыштыдымаш, буржуазный дъемократин кодышывлә вәрд күрәдәлмәштән кәрәлжәм ыңылдымаш, колониальный дә зависимый саяндәлбиквләштә антиимпериалистически народный фронтым биштәмәштән кәрәлжәм ыңылдымаш, буржуазны партывывлә биштәмәм рэформистски дон фашистски профсоюзләштә дә труйышвлән массовый организацивләштә паша биштәмәштәм шотәш пиштәйдәмаш, труйыш бидәрәмашвлә лоштыш пашам шотәш пиштәйдәмаш, алавләштәш мәлкобуржуазный массывлән храсәньявлә лоштыш пашән значенъим шотәш пиштән шоктыдымаш, дә төнгәланок ти сәкцивләйн Исполнительный Комитет вәдбән политически палшыкым пумашты пачәш кодын мимаш“ (Коминтәрн Исполкомын отчетный доклад паштәк конгресс лыкмы рэзольуцигүц). Сәктантски „тәоријалам“, массывләгүц лүдмәштәм, шукин ылши труйыш массывлән кәрәвләштәм дә кәчбәнш интэрэсваштәм прольетариат ваштарәш лиувәлә сәмбән шотәш пиштәйдәмаштәм конгресс шин шәләтәмәшкок лывшән. Коммунистически партиявлән лачокок массовый, лачокок большевистски политикам биштәмашкы пыртымашты

кызбайтшы жәпейн сектантстың ли-
тыймаш кого айтбыртый ыләш. Ро-
вочый движәнбүл үилә капиталисти-
чески сәндәліквләштү, дә колони-
альның дон зависимый сәндәліквләш-
тү шәләнән кәмәш (раскол) пәйт-
маш жәпейшкө пыра. Бишкәжидон
довольна ылшы сектантстың пишок
кого тормыш ыләш; компартиявлән
массовый политикым тидү пүлә кәп-
шүлтән урлән, революционный дви-
жәнбүл пинбәдәмдәш прольетарски
шулы массывлам коммунистически
партиявлән вәкү сәрәш классовый
тышманың нәлә ылмашвлам пользы-
вайаш айтбыртән. Кызбайтшы обстанов-
кысты сектантски пәрәжигүвлам
(шамвлам) сингән шумаш ик пролье-
тарски фронты дә народный анти-
фашистски фронты бишташ пишок
кого предпосылки биштамашым ан-
чыкта.

Сектантстың үилә шамвлам важ-
түцок пәтәрән шумаш вәрд күрәдәл-
машым пиш пыт видим годымок,
вүргимла оппортунизм ваштарәш
дә тыйдән үилә конкретный пәл-
дәйрәнбәквләшкө ваштарәшәт күрә-
дәлмашым ак лысыкыдәмдү.

„Ровочый классының иктө ылмаш
вәрд ләктәйн-ләктәйн шагалынат
(выступайэнэт), мәнмән порты-
влә көргүштө иктө ылмаш вәрд
мә эчәйт когон, эчәйт пурәмәлтәм-
лә күрәдәләш тыйгәләйнә. Мән-
мән рәдбәвләштәнә фракцивләлән
дә фракционный аймылтымаш-
вләлән вәр лин ак кәрт. Мәнмән
рәдбәвләнән күртни гань иктө
ылмашым кү пыдырташ цаца гәйнъ,
Ләнъин дон Сталин топлоток тым-
дымы большевистски дисциплины
ма ылмым тыйдә пәлән шоәш лиәш
(Лапам шит.) Бишкембән партияны
нәлбәцвлам, лаксыргымаш шушыр-
влам дә пишок когон костанланы-
шы тышманың сәвән шумашвлам
Бишкембайтән фракционный план-
вләштәм біләмашкө пырташ, бишкем-
байтән групповый интэрэсрәләш-
тәм биштән шокташ шанышы пас-
на партиявләштө ылшы кыды-
тидү эләмәнтвләлән тидү анзы-
шок кәләсән пумаш лиҗү. (Лапам
шит.) Партия нымайбайт күш-

нәй ыләш! (Пии когон лапам шит.)
Партияны большевистски иктө ылмашыжым бишкә синцайләк пә-
рәгәш,—тидү большевизмий сәк
пәтәриштө дә сәк кого закон!“
(Конгрессийн питырмбы аның Димитров таңбын пачеш кәләсәм шамаккүц).

Кызбайтшы жәпәш мәждународный
обстановкын сложный ылмаш дә рә-
вольуци вәкү сәрәлт мишиб массы-
влән движәнбәдөн виктәрән шалгы-
машты коммунистически партиявлән
топлоток күшкү мишиб ролышты
Коминтәрның каждый сәкциштөжок
оперативный руководствы (виктәрән
шалгымаш) биштамашым пытк тәр-
гат. Коминтәрның Исполком, пра-
вил шотышты шүмпәл компартия-
влән көргөи организационный дәлә-
влашкө төрокок пыраш ак тыйгәл.
Тидү Коминтәрның каждый сәкциш-
ток виден шалгымаш ролым пүлә
когоәмдә. Тидү тәхәнъ виден шалгы-
маш лишашлык: тура сәрәлт кәмәш-
вләштү, Коминтәрның дә Комин-
тәрның Исполкомыны пльәнумвлән
рәшәнбәвлә шүдбәмбә сәмбінъ, ком-
мунистически движәнбүл политиче-
ски дон тактически задачвлә төр рә-
шбәмашым бишкә вуяоқ чынъ дә пыт
примайэн кәртшы.

„Кызбайт, шулы капиталистически
сәндәліквләшток политически кри-
зис поспәйбүл годым, коммунист-
влән сәк кого дә рәшбәш задач-
вләштө тәвә машты ылыт: биштән
шоктымы синбәмашвләш ладна-
нгаш бижлә ли, у синбәмашвләш-
кү анзыбыла кәаш, ровочый класс
дон свәзбүл когоәмдәш, мәлионыны
ылшы труйышвлам бишкәлән биньян-
дәрән шокташ, Коммунистически
Интэрнационалыны сәкцивләм мас-
совый партиявләшкө сәрәл кол-
таш, ровочый классыны сәк шулы
әдәмвләшбәмок коммунистически
партиявлән влияньыш пырташ дә
тәнгәлә биштамидон прольетарски
революци синбәмашлән кәрәл ус-
ловивлам йәмдәйлән пуаш“ (Ко-
минтәрның Исполкомыны отчетный
доклад паштәк лыкмы конгрессийн
рәззөльүцигүц).

Вырсы лүдйш ваштарэш кырэ- далмаш

Капитал дон фашизм наступлээнъы дон кырэдайлыш ишэн ворпрос вырсы лүдйш ваштарэш кырэдайлыш ишэн вопрос дон кылдайлтэш. Коминтэрнын VII-шй Всемирный конгресс Эрколи тэнгийн лач пишок кого содьэржаньан докладшым айыртэмбнок пыт колышты. Вырсым буржуази кризисийн нэлбэгвлам сийнбимаштэй сэх йажо средстваэш шотла. Мэддународный отношэнбивлан пишбидын шалгымашты пытмаш йактээс шоныт. Вырсы кэрэк кынамат дэ импэриалистически лагерыштыш кэрэк махань түрбин-тошын ылмаш (противоречигүйцэт) вэргүйцэт тэрвэнэн колтэн кэрдэш. Дальний Востокышты вырсыд он шалгышы йапонски импэриализм мирбим вэс пачаш угийц пайылаш тэнгэлбийнэт уш. У вырсым иктбийгүйцэт когон тэрвэтэн колташ цацышы гэрмански фашиствл аяч арышывлалоак вырсэш оруживлам йамдайлэт дэ шовинистически дон националистически агитацим ньигынам ылтымла когон шэрэйт. Итальянски фашизм абиссински халык ваштарэш вырсым тэрвэтэш йамдайлалтэш. Кийзйтшы жэбийн вырсы лүдйш 1914 ишний вырсы анцыл жэп годшыгүйцэт кого ылэш. Цилә капиталистически сандалык—у вырсэш йамдайлалтэш кого кузниций ылэш.

Коммунистически Интэрнационал шуку массывлам үйлштэй ўжэш: кү тырыч ылбимаш вэрц шалгынэжий ыннь, дэ тырын ылбимаштэй пэрэгийнэжий ыннь, нийнэвлэлэн ик фронтын организуйаш шүлэ. Тыр ылбимаш вэрц кырэдайлыш—тидб цилә сандалыквлыштэй ровочийвлан ылбимашбим, пызйирьбийштэй ылбыш дэ эксплоатируйым халыквлан ылбимашбим пэрэгэн шалгымаш ылэш. Тыр ылбимаш вэрц кырэдайлыш—чэловечествын ылбимаш интэрэсвляжий вэрц служымаш, вырсы варварсты дон дикий лимашгүц культурым ытаратымаш ылэш. Тыр ылбимаш вэрц кырэдайлыш—тидб прольетарский интэрнационализм вэрц, фашизм ышкырэн тэрвэтийм национальный дэ расовый шайды ваштарэш кырэ-

дайлыш ылэш. Тыр ылбимаш вэрц кырэдайлыш—тидб капитализм пызвыртыйм дэ эксплоатируйым цилә массывлан отъечествым—СССР-ым пэрэгбимаш ылэш.

„Тыр ылбимаш вэрц кырэдайлыш сэх нэлбий жэп годымат вэк ыньянбиймэн агыл ылэш. Ти кырэдайлыш тэвэ малын ыньянбиймэн агыл: мир вэрц кырэдайлбийнэт, СССР-ышты властым кидыштэжий кычышы ровочий классын силаеш майдэ түкбайлалтбийнэ. Анчадок, Советски сойуз мам ыштэн шоктэн. Тыдбийн границэвлэжийлэн мазар и ындэ тэвэ вырсы лүдбийм ыштэ. Тынгэ гүньят, тыр ылбимаш вэрц пиш пыт кырэдайлбийнэт, тыр ылбимаш вэрц махань ыштэш лимбий жэртвам ыштэнэт, тыдбий кийзйт йактэ вырсыгүц пэрэгэлт кэрдбий. Советски сойуз укэ ылгэцб, кок вырсын кок тур лошты шүлбийм нэлмаш (пэрэдышы) тэхэн кужы ынэжб ли ылнэжб. Халыквла тагынамок у шийшкылмашкы шуэн колтымы лиг ыллы. Тынгэлэ гүннь, Советски сойузын силаеш түкбайлалтшы тыр ылбимаш вэрц кырэдайлышнэн сийншэжий цилә шансы (лин кэртмаш) улы. Майдын нэлмэндэй каждый тайлзб, каждый ёрнэй чэловечествылан (эдэмвлэлэн) пишок когон шэргүм ыштэ. Массывлан сэх ийвэвэрт ыштэш шанэн пиштэгвлямт вэк дэ цилә чэловечествын кэрэл интэрэсвлям шотышы нэлбийнэт, Коммунистически Интэрнационал тыр ылбимаш дон Советски сойузым пэрэгэн шалгымаш вэрц походым вуйлалта. Вырсы ваштарэш кырэдайлыштэй тыр ылбимаш лозунг мэнмэн бирдбай лозунг лин мий“. (Эрколи тэнгийн докладгүц).

Импэриалистически вырсы ваштарэш кырэдайлыштэй коммунистически партывлэн дэ революционный прольетариатын задачвлам VII-шй конгресс анчыктэн пуэн.

Эрколи тэнгийн доклад паштэл лыкмы конгрессийн өзөөльүүштэй кэлэсбий:

„Исторически кийзйтшы этапышты, кынам тэвэ зэмльэн кут пайжын ик пайыштыжи Советски сойуз цилә чэловечествыланок социализм

дон тыр ёлбымашым пэрэгэн шалга, цилә сандалыквлаштыш ровочийвлан дон труйышвлан кэрэл интэрэсвлашты тэвэ мам тэргэт: ровочный классын полити кыжы, тыр ёлбымаш вэрц кырэдэлмашбүжн вырсы лимешкэт дэ вырсы тэрвайнэн колтымыкат импэриалистически вырсы ваштарэш кырэдэлмаш Советски сойузым пэрэгбимэл ачэн биштэмб лишти.

Шагал колтыши контэрэволовуционный вырсы ровочный дон хрэсэнъвлан Красный армим социализм пэрэгбимашкай Советски сойузлан тэрвэтэн колтыкта гэйн, тэнам коммуниствл цилә труйышвламок импэриалистивл армивлам Красный арми сыйнгэжь манын, Красный армилан цилә средства-влафонок дэ кэрэк махань цэнадо-нат палшаш ўжин шагалтат”.

СССР—мировой прольетариатын ударный бригады

Бишкимжин социалистически отъэчествыжим импэриалистически тышманвлагбүц биштышшлык пэрэгбимаш пашажим мэждународный прольетариат ак монды СССР-ыштыш прольетариат дон колхозный хрэсэнъвлайт, бишкимбиштын кого туан сандалыкбишты мэждународный прольетариатын ударный бригады ылмыдон бишкимбиштэм когоэш ужыт.

Тэвэ малын вэт, СССР-ыштыш халык массывл прольетарски интэрнационализм дъэлалан биньян ылмы гишэн Мануильский тэнбин кэлэсэн пумыжы паштэк конгресс пиш когон лапам шин. СССР-ыштыш ровочный класс, социализм стройыши халык, Ленинин—Сталинин парты цилә мир вэлныш ровочныйвл дон труйышвл анцылны биштышшлык пишок кого оба занностьвлашты гишэн топлоток ёшындэрэйт.

СССР-ышты социализм стройыши итогвл шишэн Мануильский тэнбин докладын конгресс колышт маш—Коммунистически Интэрнационалын дъэлалан, социализм сийнгэйм сандалыкбишты—пиш кого со-вэлти Сойузышты — ёлбимашкай шоктымы (воплощаймы) Марксин—Энгельсийн—Ленинин—Стали-

нин дъэлалан мэждународный прольетариатын коммунистические авангардынын биньян ылмашым нынгинамат мондыдымла анчыктэн пумаши ылбы.

ВКП(б) видэн шалгымдон, ленинский Цэнтральный комитет дэ мировой прольетариатын вэликий вождьши Сталин тэн виктэрэн шалгымдон, цилә мир вэлныш прольетариатын активный солидарность ылешт, СССР-ыштыш ровочныйвл дон колхознывл СССР-ыштыш биштэн шоктымы социализмийн сийнгэймаш—вэликий Октябрьски револьуци шачыктымы. Коммунистически Интэрнационалын литбимашок кого сийнгэймаш ылэш, тайдын программыжын, тайдын политикийжы дон тактикйжын сийнгэймаш ылэш. СССР-ышты социализм сийнгэймаш—тидэй вэликий социалистически Октябрьски револьуци паиштэк мировой капитализмий мэждународный прольетариат кокши тэндэг пиш когон сийнгэймаш ылэш; ти сийнгэймаш чэловэчествын историшиштэй у эпохым пачын пуэн, мировой прольетарски револьуци шэрлбимашты у этапым пачын пуэн.

СССР-ышты социализм сийнгэймаш капиталистически дэ колониальный сандалыквлаштыш прольетариат дон труйышвлам капиталистически эксплоатаци ваштарэш, буржуазный рабакци дон фашизм ваштарэш, тыр ёлбимаш вэрц, халыквлан свободы вэрц дэ бишкэ вуйашты ёлбимаш (нэзвисимость) вэрц кырэдэлмашкай бишкимбиштэрэн тэрвэтэй.

Коминтэрнын VII-шй Всэмирный конгресс сийнгэйшни социализмий сандалыкбиштыш прольетариат дон капиталистически сандалыквлаштыш бишкимжин ирбикши вэрц кырэдэлшти прольетариат лошты иктий ылмаш конгрэсс ылын.

Социалистически револьуци цилә сандалык вэлнок сийнгэ

Конгрэссбишти Китайгбүц толши тэнгвлан (Ван-Мин, Кон Син, Чжоу Хо-син дэ молвлэнэт) ляктэн-ляктэн шагал попымашвлашты Китайбиштыш совэвтлан гэройланэн кырэдэлмашим пиш раскыдын анчыктэн пумы. Со-

вэтивлэ кидбштэй ылши районвлэн тъэррори кийзйт 2 мыйлон квадратных ли (ли—китайски мэрэй ылеш, тидбэ пэл-киломэтр нэрэй лиэш) ылеш, тбштакэн цилажбэ 56 мыйлон эдэм бял. Тидбгүц пасна, тбдб сагашы партизански движэнный ылмы районвлэштэй эчэ 50 мыйлон эдэм нэр бял. Кийзйт китайски красный армиштэй 500 тыйжэм эдэм нэр ылеш. Партизански отрядвлэштэй мыйлон эдэмтэй утла ылыт. Империалиствлэн, милитариствлэн, дэй гоминданын б походым китайски красный армишин шайлтэн, ньэмэцки фашистск гэнээрал Сэкт вуйлалтымдон биштэй, планым пыдьортэн лөштэрэн шуэн дэй 3 тыйжэм киломэтрэш походым биштэн. Китайски красный армин тбиг силавлажбэ кидбштэй кийзйт Саичанышты дэй тбдб сагашы мол провинцивлэштэй пиш кымда тъэррори ылеш. У советски районвлэштэй красный армим снабжайаш дэй тбдбн чиствлажбэй у эдэмвлэдэн ситэрэш ресурсывлэ (запасвлэ) Цээнси дэй Фудзэн лбимэн тошты провинцивлэн районвлэштэйгүц висэн нальн кэртимлэок когон шуки; тошты районвлэштэйжэй вэт шуки и шалгышы вырсывлээш дэй милитариствлэн войскавлэ цилэ вэцок блокадым биштэмшэш экономикиш шотышты когон котёрглтэнйт. У советски районвлэштэйвойэнный обороным организуйаш күштылгы. Чан Кай-шин вооружонный бандывлэн советски районвлэшкай наступльянъйдон пыраш дэй айыртэмийжок ти районвлэм ёрэн нальш биндэ нальярэк.

Китайски компарты бойвлээш пингбдэмэн дэй кальятын. Антиимпериалистичэски ик фронт гишэн воросым тидб смэлан дэй пыт шийндэй; тидб цилэ китайски халыкын, цилэ партывлэм, группывлэм, войскавлэм, массовый организацивлэм дэй политичэски дон общэствэнный пашам видыш Китайштэй лбимлэй эдэмвлэм коммуниствлэн иквэрэш национальный оборонын всэkitайски обийединьоиний народный правильствым организуйаш ўжбын.

Китайски совэтивлэ цилэ мир вийлнэш труйышвлэлэн рэволюционно-освободитьэльний кирэдэлмэшбэн образэц дэй знамй ылыт.

Китайски красный армин гэройланэн кирэдэлмэш, Китайски совэтивлэн политикбэ дэй практичэски мэropриятивлэм нинэй биштэн мимаш Китайштэй шуки труйыш массывлэм пыт дэй пыт биньандэрэйт: Китайбим лач совэтивлэ вэлэ ытарэн кэрдбйт, лач нинэй вэлэ Китайски халыкын викок правадымы ылмашгүц, зорайалт пытмашгүц, шужэн колэн пытмашгүц дэй колоныштыш рабвлэ шотышты биймашгүц ытарэн кэрдбйт; тыхэнх худа, мэрдүкэн биймашкыж Китайбим империалистичэски разбойныквлэлэн выжалалтышы гоминдановский рэжим шоктэн. Китайштэй Советски движэньбин сийнэн шэрлбмаш труйышы шуки массывлэм пыт дэй пыт биньандэрэйт: лач совэтивлэ вэлэ Китайбим цэла ылмашыжим бишкыланж бишкэок хоза ылмашыжим (независимостым) пэрэгэн шоктэн кэрдбйт, шыклавыш империалиствлэн разбойныкланэн наступайыштым цактэрэн кэрдбйт, дэй ровочый дон хрэсэнъвлэн положжын важдгүцок йажоэмдэш лимашим биштэн пүэн кэрдбйт.

“Китайски совэтивлэн сийнэмашвэштэй Коммунистичэски Интернационалын линижбэй тёр ылмым пишок йажон биньандэрэн анчыктат; тбдб линижбэй колониальный рэволюци гишэн Лэнибин — Стalinбин тымдымашышты базэш лиалтэн. Китайски совэтивлэн сийнэмашвэштэй чэловэчэски общэствын историшты у эпохым пачши Октьябрьски социалистичэски рэволюциин пиш кого сидан вилянъижы кайэш” (Пик тэндэйн до кладгүц).

Марксын — Энгэльсийн — Лэнибин — Стalinбин тымдымашдон вооружийалтши Коминтэрнин VII-шй Всемирный конгрессши мировой ровочий движэньблэн у тактичэски линим раскыдын анчыктэн пүэн. Капитализмийн көргү дэй түнбш тбдбн тошын ылмашвлажбэ (противоречивлэ) когоэмашэш капиталистичэски мир когон ваш миэн таёнмаш пэриодышкы ванча. Мировой социалистичэски рэволюциин шэрлбмашим нийл фактор чийнэштэрэйт дэй чийнэштэрэш тойнёлбйт. Тидб, сэкт пытэрижок Советски сойуз

пакыла цаткыдэммäш, мировой пролъетариат Совет союз ййр цатушымаш дä ВКП(б)-ын мэждународный авторитетшы когон күшмашылеш. Тиды, кокшешшой, социалдъемократически дä рэформистски профсоюзлышкы организуулты ровочайвлä рэволюционный классовый күрэдлмäш вэкйлä сэрнäлтäш тэнгäлмäш, фашизм ваштарэш массовый хором пумаш күшмаш дä колонывлäшти рэволюционный движени күшмашылеш. Тиды, кымшыштыжы, II-ши Интэрнационалын пыжлалт валымашыжы ылеш. Тиды, нёйлшешшой, Коммунистически Интэрнационалын күшмаш, тыйдйин пиш кого политически активность дä смэла ылмаш, ровочный классын ик дэйствивлäm биштэмш вэрц тыйдйин царнйдэок күрэдлмäш ылеш.

Капиталистически дä колониальный сандалбиквлäштишы цилä труйыш массывлälän пролъетарски рэволюцивлän кокши туран лишäшлык пиншок кого бойвлäш нёйнйн ямдойлламаштийн рэшбийш эзэном VII-ши Всэмирный конгресс анчыктэн пуэн. Марксын дä Энгельсийн, Ленинйн дä Стalinийн—цилä сандалбик вöлнбийш пролъетарвлä, иктбийши унныда! манмы рэволюционный бойевой сыйгыримаш йукым цилä мир

кымдыхшок Коммунистически Интэрнационал шактыктэн шэрэн колтэн.

Капиталистически сандалбиквлäштишы ровочый класслан эчэ иктбий—тыйдйин бишкбимжийн бишкэ рэдбивлäштижы иктбий ылмаш ак ситй.

Коммунистически Интэрнационалын корныжи—тиды пойзбиртэн урдышивлä ваштарэш дä эксплататорвлä ваштарэш халыквлän рэволюции ылеш. Коммунистически Интэрнационалын тъэорижы—ик рэволюционный тъэори—Марксын, Энгельсийн, Лининийн, Стalinийн тъэори ылеш. Коммунистически Интэрнационалын цэльжы—социализм; лач социализм вэлэ цилä мировой пролъетариатлан, цилä чөловечествылан ытарымашым пуэн кэрдэш.

„Рэакционъэрвлä, цилä цырээн фашистствлä, цилä мировой буржуази историн аравам мэнгэшлä сэрэл колташ цацатат, такэш вэлэ, ниний ньимамат биштэн ак кэртэп. Укэ, всэмирный советски социалистически рэспубликвлän Сойуз вэкйлä, цилä мир вöлнок социализм викок сыйнгэмешкы ти арава сэрнä дä сэрнäш тыйнгэш“. (Димитров тэнйн пачэш кэлэсэймэ шамаккыц).

(„Пропагандист“ № 16).

Пэкпатор

Авамлэн

Тайнын вэрэт—шим мыгилä:
Кайрэстй пангаш, калья тыл;
Шокшы кэпэт кылмэн илä.
Шокшаш шүйт пышланыл.

Байлнэт күшкэш ош пэлэдбүш,
Кэчэт шокшын бэржктä.
Вэйт баймаш пыт пэлэдэш,
Колы колы маш бывыртä?
Ых, колымаш—йадан кышкы,
Баймашым кавшылтэт!

* * *

Йасы тылэш пидийн пиштыйм,
Шамдэ тышти охлэнэт.
Ам монды, ави шүд(ы)ишты,
Тайнын тэнэ попэнэт:

— „Эргим, балаш чотэй ажо...
...Колышт, ак шо колымэм...
...Ти баймашым нымат ак шо...
...Атьят... колышт попымэм.“

Эчэ пурин попэт ыллы,
Сынзэвэйд шэр кылмэн кэш;
Йасэт тирвэм тэк шывшильы..

Шыргэт иянг ошэм кэш...
Ых, колымаш—йадан кышкы,
Баймашым кавшылтэт!

* * *

Аль ныргыцэн кырал толам,
Аль тирэдмаш тайн миэт—
Бывыртыйн шайам колам:
„Эргим, күшк, пырыжы виэт“

Мэрцэктэрбүш йасы пангден
Кид-йалэдбүм кавшылтэн—
Тайн шайланэт... сусу шамдон
Тирэд шалгэт аштылтэн.
Кэчэй йаланг тур лийвэлэн
Паша мадэш, бильянг—
Халык киндэй таныж байлнэ,
Башкэ видэн биньянэн.
Шокшы айарла тути пырцэн
Тайным ыржа нийлтэй.
Вуйжы—ёршаш, баймаш пырцэн
Тышти курим виэнэн.

Ых, колымаш—йадан кышкы,
Баймашым кавшылтэт!

Пэкпатор

Шыжы

Бэжэрэй ир-вадны ак шылы.
Кэк мырэш байдыр шум ак шылы,
Ныр вайлнэй пэлэдбүш ак пэлэд,
Мүлэндбүм ирэ лийвш ак лэвэд..

Шыжы.

Күш анчал: тырниа сэй пиш күшний
чонгештэй. Мэндбүркүй, вэс вэрбүш;
Ныр вайлнэй: вайд лаксак, шим кэ-
рьш.

Мардэж дон сэй тэнгжы—начкы,
үштэй...

Шыжы.

Шим рокан кымда ныр янгылэн,
эл гачок колхозцык амалта:

Пашанам рокат вэт ынгылэн,
У иш вир шыржийм аварта...

Шыжы

Окньашкы тур-яарэ мардэжшүй,
Тур пырцым шавьиктэн бифблэй,
Укш доны армыш маднэжэй—
Саралгы лийштэйбүм пытвэр...

Шыжы.

Ирэ ош пыртшытэй, тайвэллэй:
Окньашты пэлэдбүш, пыльэтов;
Бистол цийг кийнигэй, патьэфон—
Колхозник Кыргори тишт(ы) юлл...

Шыжы.

Кыргори шыжымжы кәнәлтә,
Бистөл йыр тъэтажы цымырын...
Бистөл цид у киндүй шынзәлтә.
Кәнгүж гач пашалмбы кымылын...

Шыжы.

— У киндүй у сыра шонгэштшы!
Йоктары, аваажы, ик стопкам.

Сусун түргачэк коэштшы,
Стальин лыймәш, ёл, ик стопкам!..
Шыжы.

Бижера ир-вадны ак йылы...
Мүкшымат пәләдбаш ак нылы...
Колхозын шумышты биркәтä—
Пәркәнä сар шыжы бывортä...

Шыжы.

H. Ильяков.

Шыргы шыжга

(„НÄРÄШTÄVLÄ“ ПОЭМЫГЫЦ КОКШЫ ГЛАВА)

Укэ, Мишук пачәш кодтә,
Былбашым поктэн шотэ
Ак тырхы. Вэт тыйдүй виä,
Пачәш кодшым ташкэн миä.
Сәдйиндонок пачәш кодмаш —
Курымәтбым йасәш тотмаш.
Лыдышы тянгэм, пачәш ит кодт,
Курымәтбым йасәш ит тодт,
Ат пәлбій гыйн, кыздә былаш,
Анчалашэт тәвә тыйләйт —
Коклы иаш Мишук тянгэм,
Тыйдүй паштәк тыйнбым нянгэм.
Луаткымыт комсомолгыц,
Марын ик лыймәй колхозгыц,
Шыргы паша корнышки,
Социализм фронтышы
Мишук сага тэнгэ көвүй,
Кокши кәчәш тыйш миэвүй.
Анцылнышты ош лым ваткы,
Аршын кәлгүц киälтä.
Мишук тянгә манәш:—вакташ,
Йәктэр лошки, ну, ёлдä!
Баракгыцын рыхгэ ләктүй,
Сусун мырым мыралтэн,
Салтак ганьы нынбай рәдбүй,
Ирок кәйт талашэн.
Нынбай рвээй лицаштүй,
Цыргэ йылыш сыйнцаштүй
Былыш сила шуку киä,
Тыйдүй сәдок күшкүн миä.
Йәктэр шыжга, шыжгыжәш,
Пила сәдок йылжыжәш,
Комсомолын кидшү ловка,
Тыйдүй тавар пысайн ропка,
Висят мәтр, оптат мәтр,
Тэнгэ күшкәш кубомәтр.
Кәчбай мычкы вады йактә,

Лиэш ма, нынблан вактэ?
Вадешшайжы—книгä, газэт,
Комсомолын тыйдүй базэт,
Уувэрбим лыдит, пәләт,
Иужышы вәрбаштшыт кәнат.
Вэс вэрэмэн күшташ-вакташ,
Баракшты тыйнләйт,
Кид-йал лүлтэн картмонь шакта,
Нэлбим ѡрдбаш шыкалбайт.
Кут бирвээй, кут бидбаш,
Тянгэ(ы)лажы пашалат,
Кого йактбивлам сымбаш
Палбаштшыт шэрят.
Луаткымы Мишук ыләш,
Цашым такәш ак йамды,
Анцык ләкташ, „пүжбим пырэш“
Пашам худаш ак канды.
Рвээй, ёдбай тянгаштэрят,
Йараташат жепбим ёрләт,
Йэрсүм годым йирләт,
Мадын лицәм нынләт.
Эчэ угыц пашаш пижайт,
Шошым толмым нынбай шижайт,
Маныт:—мам вычымыла?
Пашам пыт кычымыла!
Тэнгэ Хөдөр, Йогор, Васли,
Петр, Иван, Йогор Васли,
Нынбай сага—Сима, Мария,
Виста, Отук, Вэрэ, Тарий,
Шуку выш дон шанат иктбим,—
Кийзйт йактэ урдым виштбим,
Йәктэр лошты анчыкташ,
У сэм пашам шачыкташ.
Комсомолын сәкрәтәржы,
Ти бригадын бирдү шэржай,
Күжүн агыл кәләсä,
Мишук тэнгэ пәләштä:

— Мä—иргодшы комуньиствлä,
Колхозыштыш активиствлä, —
Крэдäлмäшэш күшкына,
Мäймäн рвээш лушкына,
Сталин тäнбïн кэлэсбимжï,
Комунизмïш видбïм сïнчы,
Витэн шоктэн цаткыдын,
Мä пälэнä рашкыдын,
Кэлэш кадр, рвээш кадр,
Дä тэхэнъы эчэ гатр,
Тэхнïкбïц бïнчы кодт,
Тэхэнъ лижбï мäймäн шот!
Мишук—кïртнин, ак пыдыргы,
Вэс вэрэмэн вэлэ лывыргы,
Кут мыжыржым анчэн шана,
Тïнвïм шумэш тама ана...
„Йäл пиш сусу ылыт, мадыт,
Вэсэллä нïнблäн вады“...
Тэвэйт тïй луаткокты—
Мыжыр(б)лä ваштылыт.
Баракышты ирэ, шокшы,
Нïнблä цашан, сусу ылыт,
Кэчбï мычкы пашалбïмаш
Укэ, шумбïм ак шöрбï.
Цэвэр курыман бïлбïмаш
Иасым кандаш ак сöрбï.

Тïвэ ольэн Вэра пыжгä,
Васлидоны йöрлätä,
Анчалтышижат пиш шыжгä...
Мишкан шумжбïм тэрвätä...
Мишук ольэн түгбï лäкти,
Тïдйндон тама лиалти,
Барак дорц шыргышкï кэш...
Ош лым... Йäкти шыжгыжеш...
Кэчбï валэн, йыт элтäлä,
Тïвэ күшнï тайлз—цäрэ,
Ййоржбï шыдбïр шуки йыла,
Тïнгэок Мишукна йыла.
„Йäл ывьртäт, сусун ылät,
Мöлäm вэлэ—шим пылän...
Софи¹⁾.. Софи мам бïштäш?
Тыл ип шумбïшти шытäш...
Главатька ѹук тынгэ шакта,
Тидбï Васли, йажон шакта.
Тэвэ эчэ күштэш тама...
Мишукши со иктбïм шана:
„Йара, онгэм нэллэм ми,
Дä, общэствылан виэм ли!“

1) Софи—тымэнъяш кэшбï, Мишукын тэнжэ.

Пэкпарт.

Ну и, эдэм!

Кэчбïвэл анцыц. Обэд вэрбïш күзэн шоши кэчбïн йалжы, окниа вашт чонгэштэн пырэн, сэдбïрэш окниавлам ошалгы сарын рисийэн шйнцэн; вуйта шокшы кэчбïжбï арашбïнгäвлäлэн мүнгэн вазалаш дä шайыл йалвлам шылдыр вïкбï лүктäл пытвïрэш аэрордром гань вэрбïм пуэн тами, ташкалашат вэр укэ, нинбï шйнзэт. Шйнцэт-шйнцэт, айарышты чонгэштйлшбï пыраквлам портталтэн, арашбïнгäвлäл колхоз счэтоводын вуйышкы чонгэштэн мият.

Счэтовод бïшкэтшокат, арашбïнгäвлäл йаратэн-йаратэн сагажы, вуйэшбïжбï шйнзэт: пылбïшбïшкбïжбï, нэрэйшкбïжбï пырат, нэрэйштбïм цикэн каштарэн кодат. Шачмыжы годшэн шэргрэдон ыдьралтым, капна ара гань шайлэнэн шайцшбï шим ўлэн вуйжым рьезлэш, арашбïнгäвлäм нокталта, дä ак йэрсй,—тамам шотла. Андылныжы, стôл вïлнï табыльвлä, вэдо-

мостьвлä кïжгбï кортушкан луды журнальвлä киат; кү пälä, кыды журналжы, кыды вэдомостьши ёль тавыльжы кэрэл, шэргäкэн—циллä шäвшлä киат доко. Пачын пиштбïм журнал покшалны чэрниила ётбï шйнзä; чэрнилажы „цимр“ вïлкок патькалтын ылынат, тï тавардон локсынзын, тï парниа вуйжыдон шайвïль вïдэш кïртэн бïштбïн: пумагажы ныйжмï ылынат, чүчбïлт моло кэн; цифржым счэтсвод вэс пачаш сирэн. Тïвэш эчэ шим полдыш гань чэрниила патькалтыш, тьолгыжэш вэлэ, цифрвлä лошты шйнзä. Ордбïштбïрэк, журналвлä вïлнï, шэршот киä, у ылеш гейнъят, бïшкэ курымжым курымлэн шоктэн: аратавлажбïм моло кэндräдон пидбïн шйнцбïм, кэндäкш ош шот вэрэш бïндэкший йактэ пашэн кэн—кïзбïдон ййоргэштэрбïм ош маклака, кулак колхозыш пырым гань, сары шотвлä лошты шйнцлтä. Шэршот

лайвэлни „Аспэрин“—хльэбной э вино
йамдарын инцүйк гань рэзини проп-
ка кий.

Тумайэн шындыйш лэлб вуйжым—
(тумайыдэ ылгэцүй шим ёшт сэвэ-
нэлтий шуды гань ак тырыжалт ыл-
ын) арашибнгэвлэм покташ рөзэлэшт,
шотышкыжы цифровлэм пиштэ, майнгэ-
шок шайкэлэш, эчэ пиштэ—тумайя:

— Ма рок калья, тэнээок вэл? Тэнэ
агыл,—манэш дэ эчэ майнгэш шайкэ-
лэш. Эчэ пиштэ дэй:—Пумагаэш сирэл-
тыдэ шотлэн лыкташ акли,—манын,
иктэ лу пачаш вэлэн-вэлэн сирбим
пумагаэш, ручкажым пыгырак тэм-
дэл 9-бим сирэ, тэдбийн үлэн 7-бим дэ
лоэшбист шукэмдбим (множим) пай-
лайкбим шындыйш. Пёкэн тупэш йэр-
нэн, сэнзажбим кымыш, вуйжым по-
толыкыш анчимла комдыкырак сэ-
рэлбий. Пиш когон шайп шындүй: ара-
шибнгэвлэ пынэйт гэйчайт, когон ту-
маймы позижым пыжгайэн ак кэр-
дэп,—матъематикын дэбришкэйж дэ
счетоводствын мудырстын цайшмий-
кыш отвэт кайчал кэш; вуйштыжы
шана: „Мазары лиэш? Кымлы биндэк-
шы?.. Агыл... Биндэкшай дэ шаймийт
кымлы биндэкшай ак ли... Кутлу шай-
мийт?.. Агыл... когон шуку... Нылбай
кудит?.. Агыл... чайдай...“ Шанымаш-
влэ шолэмэн юрын пыл-нэрлэок сэр-
найт. Лэшнгэш, тумайым позижым
тэрвэйтэш лүдэш—мошашик, биндэк-
шай шаймийтэш шукэмдбим отвэтшай
брдбийшкай шайлэш машана.

Шайп.

Портбистай арашибнгэвлэ мүнгэн чо-
нгэштэйлбйт. Түнү, кечай панъэжмэшэш
цилд биймэш тырлэн шагалын: изи
пүшангий бийштэшвлэ лоштышты пыж-
дыгэ ак кытырэп; изи тэйрлэй йиш
кавшанывлэ тьордыгым музыкштым
ак шактэп; изи кэввлэ сады олмык-
тыш мырыштым вэцкэйж биймэш лай-
вэц тодын-тодын ак уттуульэп,—ак
шишкэп,—ак мырэп; кечай панъэжмэй
йалжы цилд сирлыктэн шагалтэн,
цилэн биймэлан биймэш шайланыйт.

Солажы гэйн, попашат укэ, шү-
лалтэшт мондымла чучэш: ик йукат
ак шакты. Лач кынам-тинаим вэлэ
„йучыр!“ куды амаса йуквлэ шактал-
тат; ёньяйт эчэ тэгүн, арашибнгэйц
шайнгэлбийш шайлан вацшын кахы-
ралтым йукши сола мычкы шэрлэл-
тэш. Йужнам эчэ куды-кутан биймэш

цымыргэн шагалши шарыквлэ, вуйы-
штым кымык цикэн-цикэн, ружды-
ружды тэрвэнэн кэйт; ышкалым пар-
мы пырыл колтаат, йал ташкал тэр-
вэнэн кэйт, пач пытбэрэн биймэлбийц
биймэш кыдалыштэш.

— Ма чорт вара! Никаким обра-
зов отвётим ам мо,—манын, счэто-
вод, тумаймы позижым пыдыртэн,
камака лиший шындүйш шкап докы
ашкэд тэрвэнэн. Шкапын пыдырьгыш
амасажым пачын, күшбл полыцагы-
цок, цолток ирэ оши „Аспэрин“
йамдаржым казэтвлэ шайыц шывшил
лыкты. Пёкэнэшбийж йэрнэн шайнзат:

— „Аспэриний“ подылтэжай шот-
лашат ак ли вэкат,—маны дэ логэр-
гышок йүлдэльб; изи тэрвэжбим биш
кыптырты, изи сэнзажбим пыть биш
бистай, тама эчэ, йырлтбим пырбий-
зийквлэ вэлэ пылбийш йактэ шывшилт
кэмблэ чучы.

— Эх, такэш свэл вэлний ёрэкэм
йүйт гыцэ? Тиды хыть махань пайшит-
тэт—подмогы, палша вэт... а... ум-
ствэный ровоташты аспэринийм йүл-
дэлтэ, мозгыжат ак ровотайы... Ма-
ньэ... вэл интэлэктуальный труд...
„Аспэриний“ укэ гэйн, счетоводвлэ-
лэн ровотайаш нээльэгко.. Вэл умы-
ствынний ровота хыть кыштат лэлб...
Мань, даома профэсийрвэл...

Эчэ тамамат попа ыллы вэкат, дэ
папа пырэн шагалы. Вэлнийж—ош
вэцкэйж майнээрэн ирэ тигыр, ош
запон; вуйшбийж имэштэй прэмиэш
плучайым шонгырак эдэмлэн олмыт-
ши савыцым йалштэн. Курымок шы-
лэн пытэрдбимлэй кайши йырлтбимэн
шонгэмширэйж лицажбим олмыктыш су-
сун йилгэйж сэнзэвлэжбидон пырт йыр-
анчалын:

— Пуры кечай лижай! Ровотайэт?
— Маны.

Счетоводэт „Аспэрин“ йамдаржым
котыгбийцт пысбий ёрдбийж лоэш пы-
зийрэл тайэн шындыйш, папа вэйкай ик
йук лыктэок шайдий вэлэ анчалын.

„Лач правльэнный пырт көргийж
нэгтигынамат тэвэллайалт ак шокты“
манын шаналтэн, пырт сэдбэрэ мыч
киши окуркывлэм, вэйсэн валаш
гань кок пыда мыч кечайш колхоз-
ный многотиражкывлэм папа, анча-
лынат йады:

— Йа, шолья, йэрсэт вэл? Майнь...

— Мыйнъ, махань шолья ылам! Ма, айтъят биштэн? Айт кичкбжин?.. Каждый посэтийтель: „Шолья“ да „Шолья“ мэн колтат.. Мыйнъ счэтовод (тиштбжий ручка киджок онгжым мышкындэн колтыш). Тэ авторитетий валтэдэ! — папа ваштарэш счэтовод сэгбэрэл шэндбш. — Ну, мам йа кэлэсэт?!

— Манамыш, йа, бинэе счэтовод, сам самлымэм анчалаш кэлнэж, 7 трудодъенж тэр шэндбимлэ ак чуч, — манын, папа казэт лоёш вэйдлэмэй паша кэчэй книгэм счэтовод аныз виктэй.

Шэршотшым лычы-лочи ёрдыш онырал, книгэм кидбш нальб, мыйнэш-аньеш листбвлам шэргэлб, анчалы:

— Цилэ сирбим... Сирбимш! Улыш! — манэш тэдэй да папа докы китшым виктэлтэн:

— Нэ! Каштыда эчэ, кэок биндэ... — маны, папам поктэн лыкты.

— „Костан манытат, лачок костаныш“, — капка аңыцк папи шанэн лактыйн шагалы. Паша кэчэй книгажийм пачын, кыцэ шон шэндбш цифирвлам анчалы: крандашдонат, чэрниладонат сирэн-сирэн шэндбим. Нинэй, папан лицэш анчэн, паша кэчэй тэр сирбим ак кэлэсэп, тэйрйин-вочык шэндбимшти, икрэдэй сирбим биштэн вэс папан сирбимжий папалан вэс пачаш пыраш шүдэйт, угыц шотлан угыц сирбиктэш шүдэйт.

— Вэрэмэй эртбмий, монадалтэш, тэрлэктэш вэс пачаш пырдэок акли, — манын папа мыйнэш пырыш.

Ардэй лош тайэн поспэйийм йамдаржым, папам поктэн лыкмыкы кидбш нальят, счэтовод попа:

— „Тээмний бутылкы“ манытат, ньэт! „Тээмний“ агыд, пиш оши, — маны да ёрёкэй йамдаржым кэчэй йал ваштарэш рыйзальб, яад вэйдшэй пырцын-пирцын шапнэн, шилэй мадэш, — тэвэ махань оши... папавлан вуйшигий, тидб оши... Нинэй курым ороды ылыт. Ой, шуки кирдэллэш кэлэш... — манын ёрёкэй эчэйт юлдэлб.

Йамдаржым шкапыш шэндэн лэпкэм кылтыртэн вуйжым ньиалтэш. Эчэ: „9-эм 7-эш шукемдэш... Мазар?.. Агыл! Тинэр?.. Агыл!.. — Шанымашвлэ вуйышты авалбанат.

Шотшым пиштэй:

— Пумагаэш шотлалтыдэ...

— Вырсэт гбнъят, ак ли, шолья, тэрлэлтэн анчал пуэмэй, — ик йуктэок вэс пачаш пырыш папа счэтоводгэй яады.

— Тийнъ эчэ!.. — Счэтоводэт пойлыш шэлэш сэгбэрэл колтыш, папа төргэштэн вазы вак, — вээт ёптэртэг... У мэнэй интээльектуальный труд, варвары! Махань тъэмний эдэм ылыда.. Мам йа кэчэт?! Ма кэлэш?!. Вээт, тэрлэбшбимш.. Биштбшбимш.. Йажонокыш!..

— Йа, шолья, когонок саслаш ак кэл, пашаэмжий шуокок ач...

— Эчэ шолья! — папан шайам кийрэн счэтовод сэгбэрэл шэндбш. — Кэл Вольши ныгиынамат ит тол! Ёптэртэн идэя кашт! А, нинэй ударньицэй ылыт... Тэрлэн пу!.. Старый каргавлэй! Ынгалэдэй, счэтоводын умственный труд... Ыш вээт, ыш... ум — голова! — вуйжым кидшбидон кычал счэтовод сасла, — кидшбидон рок пыргэтмээт агыл, — лэбл!

Папа, счэтоводын лэлб шайавлэ вилмэй сэмбийн, амаса докыла цакнэн амаса шайылан яамы.

Папа лактбн кэн гбнъят, арэн шбцшы счэтовод сэдок папам тымда, — сэнэзэм кэрэн шэндэн, капна гань ўп ара лош чэрнилаан парньавлам цикэн ўпбм кормэштэн шэндэн:

— Тэмдэн эльэмэнтарный уважэньбдэй укэ, тэ умствено-интеллектуальный трудын ада шотлы.. Мэнмэн труд профэсырвлэн гань: ышдов, — лэпкэжий бишкэок пэрэн, — ышдан ровотайымла.. Кэдэй! Идэя пыры!..

Остаткаждым „Ох“ да „Ох“ саслэн пёкэнбшбжий льорток валэн шэндэн. Лэпкэштэйжий пүшвэд пырсавлэ кэчэт, сэнэзэжий пири сэнэзэ гань — вуйран, ыла, — кэпшы цытбэрэ вэлэ; ньимат попэн ак кэрдт, когон кижиш эдэмбийнлэ огылашыжы вэлэ пүм лочигэ шин мыльга, бишкэжий пиш когон йангылыши гань вэрэшбижок шылэн, тэ кэлмэн шэндэн. Ышмажигыц пыждыгэ лаштыкын-лаштыкын йуквлэ лактбт. Тэ лошток тыврт түрт кбнъбл ёрёкэй йамдаржым шывшын лыкты, пэл йамдар угла ылмым шүлэйтэдэок яун колтыш.

Вэрэшбижий мыйнэшок шэндэн, изиш вэрэмэй эртбмийкэй шотшым токыжы

шывшылы. Тамазар шәрбім пиштыйш...

— Біньэ шолья, кынам,— йәрсімйекэт толаша?—Папа вуйжым пачылдалмы амасаш цикәл йады.

— Тридцать три раз проклытылы!—манын пәкенжігейдің котыллак төргештән кінібыл счәтесе сыйғырал шындыш. Кок кидшым күшкөлә лүктәл, мышкындым цүйтіртән:—Чәрэмисвлә.. Азиатвлә!.. Варвар,—тъомный бутылкывлә!.. Тәмдәм иктәт төрлән ак кәртәп!.. Со днѣ револьуцилуат кіндәкш и төрләнән ада шо...

Чәрэмисвлә..—Стол докы ашкәд миән шәршотым стол тәрвән пәрән шәльят, пәкенжікейдің лъортоқ валән шынды. Шәршот шәрвәлә сәдйәрә мыч кыргыж шәпнән вазәвбі.

— Төрләнән ак шоәп... Ну—и әдәмвлә... Эдәм... Чәрэмисвлә.. Төр... ләнән... — Иукши логәр пындашың бінгөрәимлә ләктәш.—Маньэ... Ну и, әдәм, „төрләнән ак шоәп.“ Тынъжымат короп вәлә төрлә...

Папажат, навәрні шаналтыш вәл: „Тәхенъ әдәмвләм тайаш пил йажо ылнәжбі,“ маны вәл?...

A. Гльэбов.

КҮЙТІКЭШ КОДЫ

1 дәйестімән водъезвиль

МАДШЫВЛӘЖБІ:

Рогожина Йәләна Дъянисовна—сола совет председатель, 35 иаш.

Рогожин Михаил Йәффәрович—тыйын марыжы, бишкәт пасна хәсәнъ, 40 иаш.

Райский Лъонард Саввич—сола совет сәкретэр, 45 иаш.

Упокойников Фльэгонн Иванович—фельшыр, 50 иаш.

Льюшка—комсомольец-колхознык, 20 иаш.

Бузэнко Йәләна Дмитрийевна—рикән инструктыржы, 30 иаш.

Мадшызы жыны РСФСР-н покшал вәршиты, кокшы пәтиләткін ивлә лошты әртәсілтеш.

I. ЙАШТАЛТАМШ

Сола совет. Кок стол. Ик стол күшіні стәнәш сирбим: „Сола совет председатель“, вәсәшбіж—„Сәкретэр“. Плакатвлә. Стәнә газет. Тыләфон. Окнаш кәрәмін лым гань ошы занавесківлә утлаок сыйнәш кәрбәлтәг. Окна аңцылны, стол вылыш тийшін-йиш пумагадон выбыл шындымы пәләдыш коршоквлә. Ужмы вәршиты плакат кәчә: „Ит шывш, ит сүклі, ит шызы 50 коп. штраф“. Вады вәкілә. Рогожина дон Райский бишкемшітін стол доштышты пашам биштән шынәт. Пумагавләм өрдіжкі пиштән, Райский йанғылымла кәрналтә, тавак цигәркәм пытәрә, спичкам ыдырашыләш.

Рогожина (плакат вәкіл аңчык-тән). Полиньйкі!

Райский. Тыфу! Эчәт мондән шұшым.

Рогожина. Ит шывш! Ато тәнгашкы куза.

Райский. Шотәш пиштәмүй председатель тәнг, майын бүшкә бруйк вәкем шывальым! Бүшкә бруйкүшкәм!

Рогожина. Бүшкемәдін бруйкүшкәт тәртәок шывән кәрдәт.

Райский шыдәшкән сәдйәрәшкі спичкам шуэн колга.

Рогожина. Райский! Тынъ ма вара, ваштылат? Квитандиан киңижә кышты? Сирб: „Сола совет сәкретэр Райскийдік ик тәнә штрафым плучайенам, сәкретэр Райский“.

Райский. Ма гишән вара?

Рогожина. Спичка гишән.

Райский. Укә, цуратат тиді оро-дыш кән!

Рогожина. Тынъ пытэри мыйнъ до-
нэм кума ли, вара ородэш лймдэй.
Мыйнъ тылёт кү тэхэнъ ылам?

Райский. Ам палы. Йымын крэ-
сты. Царица Иродиада!

Рогожина. Эчэйт хэрэстивлэ дэ ца-
рицывлэ тэнгэльэвэй?

Райский. Омын... омын... омын...

Рогожина. Магань омын?

Райский. Тидб цилә омынышты.
Лачок линжб ак кэрт. Пэлэдйшвлэ!
Занавэсэйвлэ! Ит шайвэй, ит шывш,
ит сүклэ! Кышты?! Сола совэтышты!

Рогожина. Ма вара? Сола совэт
кйнъ,—сүклэш кэлэш? Сола совэт
солашкы пытэриши амаса ылэш! Со-
ла совэткбц ирэн ёлбимаш тэнгэллэлт-
шашлык. Сола совэтышты...

Райский. Мыйнъ палэм. Колынам.
Лыдынам...

Рогожина. Сола совэтышты ёдйр-
лэн шынэш яажо лижэй.

Райский. Ёдйрлэн?

Рогожина. Манъэ. Ёдйрэмашлэнэт.

Райский. Тидбэй, загсыш толшы-
влэлэн гыцэ?

Рогожина. Ородишкы ылат... Заг-
сышкат дэ тыйтэжэт. Цилэлэнок вэт
мийн ганьэм тирхышывлэ агылэп.
Мийнэм тэвэ, Павлова Таряа дон
когоньяном сола совэтыш пытэри айы-
рэвэйт, мишнэйндэ,—марывлээт мян-
мэм тавак шыкштон поктэн лыкташ
анцыцок попэн шындинйт ылын. Кок-
лын вужгат! Туан аваэм! Шыкшэт,
шыкшбэжэй! Лицэвлэйт ак кайэп. Тый-
тэйр гань. Сийзэвэйт тыйргэ ляк-
тэш. Укшыцмы йактэ шоат. Таряа
дон шынээнэй ёндэ, шынээнэ—ак ли.
Ольциаш ляктэн шыблна. Изиш шү-
лэлтышнэйт, мийнгэш. Тэнгэлэ кым
гэнэк коктын ляктэн-ляктэн кэшнэ,
тэнгэ гэньят,— шынэй кэ, ёшкынхэн
вэрц шалгышна. Вара уш марывлэ
попат: мянманвлэм, магдалинвлэм,
махоркыдонаш поктэн ат ляк маныг!
Вэсбэжэй гйнъ, ляктэн шылдэш...

Райский (пэлэ пийжиэн). Пэлэдйш-
влэ! Занавэсэйвлэ! Ит шайвэй, ит
шывш, ит сүклэ! Кышты? Ййрнйк-
тышы Забловкы солашты!

Рогожина. Мам тийн кэлэсбшыц?
Тийн ёшкэ ййрнйктышы ылат!

Райский. Тидб мийн такэш... шы-
лдэй пардон...

Рогожина. Мийнэт тэвэ шылдэй пар-
дон ти пэлэдйш коршодон. (Пэлэ-

дэйшбим лүктэлэш, шаналтаалэ-
шэйт вэрэйшкёжок шында), мыйр як-
тэм.. тийн донэт сулык вээ! Цилә
культурым мондэт. „Ййрнйктышы
Забловкы солашты“... Тожы моал-
тын! Тийн мэ докына ёнъят тагы-
шэц хирнэн толынат. Мийнжэй Заб-
ловкэш күшкынам. Пэрови махань ыл-
мыхым, кэйзбт махань ылмыхым мийн
палэм. Забловкы элэктричэстым
пыртэн, шукэш агыл вйтшы лиэш...
кэцэ вара.. артьэзиански вайдым. Па-
льникмахтээрским пачын.

Райский. Парицма...

Рогожина. Йара йок. Палэм. Эчэ
привикньбдэлэм. Йасльбим пачын, мо-
модам, мэдпунктым...

Райский. Мэдпункт! Охыр стэнэ-
влэ.

Рогожина. Охырвлэ аль охырвлэ
агылэп, тэнэ палэдэй. Мийн тыйдим,
Забловкын, тэвэ кыцэ шындинэн шок-
тэм! Сэк пытэриш вэрэшкы лыктын
шоктэм, вот ма. Тидбэй: „Ййрнйк-
тышы!“—манэш. Мянман ѹйрнйктыш
солавлэ укэ ылыт. Тийн колат? Сав-
вич чорт!

Райский. Тидбэй, тэ сэмийндаа,
яажо гыцэ? Ёшкэжэй цилә вэрэ культу-
туры вэрц цацэдэй, тийнэ вэт?

Рогожина. Цацэншай ѿ.

Райский. Культпоходдон районыш-
тыш знамым кычэдэй...

Рогожина. Кычэнай! Анцыкыжымат
кычаш тийнэйнай.

Райский. Лишбэл палышшэдим, сэ-
нээок маншаш, тэнэ лймдэт.

Рогожина. Тэхэнь палышшывлэжэй
чыйдэрэйн лишти ылнэжэй.

Райский. Мэлдэм ти шамаквлээт
ынгылыман агылэп.

Рогожина. Мэлдэм тийнбин шугъа-
влээт ынгылыман ылыт. Магань пал-
ышши ылмэтшибим, мийн палэм.

Райский. Шамак толшэш, тийн
мам палэт?

Рогожина. Тидбим тэвэ. Пингэйдэй
шамакэмлэн, простымашым йадам.
Тийн ёшкэжэт мийнэм шыдэштэрэн
ит шынэй, тыйтэ пырават, гэрэн-
дон агыл гйнъ... рээдйдон.

Райский. Йэльээн Дъянисовна, со-
ла совэт пурлыктон дэ эчэ рапика
пэлэдйштон күшкэлтмаш махань
культурнист вара?

Рогожина. Мийн эчэ пэлэ культур-
ный ылам. Тийн тэвэ шүдэй процэнт-

кэ. Тылёт ак ли. Мыйлам кызыйтэш эчэ лиеш.

Райский. Ну и ваты. (*Тойдойлан*). Иэлэна Дъянисовна! Сничкам мыйн лүктэлам. Вот. Дъэла пытыйш. Тэнгэ гыньят, тийн хыты мам бишти, тидым мыйн ам ынгылы. Толшывлэ гишэн ик дъэла. Коньэчны, сүклэн кодат, шывшиш шийндэт. Тийн гыньят, тишиборотайши пэроскам шывшиш бийжү кэрт... манын...

Рогожина. Гишти мянман кү бордиж эдэмжж? Циланыт бишкимын ылыйт. Тийн бишкэтэт бордиж эдэм ылалт.

Райский. Тау, Рогожина тэнг. Шотэш пиштишьц.

Рогожина. Тийн сэмйнээт кийн, колхозныкыц штрафым кышкэт, тийнгэцэтши взяткам? Укэ уш. Тийн ти кайышым монды. Йалбым тымдынэнг гынья, бишкэт бишкимын кычышашлык ылана. Тийн ма вара манынэм самынэм ат төрлй?

Райский. Кыцэ?

Рогожина. Тийн тэнгэчий мыйлам анчытышиц вэт—культурны гынья „хотим“ манмыла, „хочэм“ манмыла агул маныц. Мыйн самынэм биштэнэм гынья, төрлышашлык ылат.

Райский. Ну и ваты! (*Тойдойлан*). Колыштам.

Рогожина (бишкимжийн попышашлык планжым анжэн ляктойн). Тийнэ бийнэ... Йастьивлэ, мсмоцевлэ, вайд.. Түгэй лакмэй вэрвлэ... Бишкимын вэдрэвлэд он коловэцши бинчбашти каштэп манын, вэдрэвлэ. Тома хозайкавлэн конкурс, эчэ ма?

Райский. Парикмахэрбим мондыдэлтэ?

Рогожина. Роквашт кэмэ вара! (*Сирэ*). Паликмахтьэр.

Райский. Па-рик-ма-хэр.

Рогожина. Па-рик-ма-хтьэр. Тау, Савич. Ну, мыйн кыргыжам. Эчэ чиалаш кэлэш.

Райский. Тийн тйтээт ситэлыхынок цэвэр ылат.

Рогожина. Эчэ ситэлыхынок агул! Клубышкат пыралам: Льюшын спектакиль дъэлажы махань анчалам. Бишкэок цилэ анжал ат лак кийн, сийтох иктама шынгынья лиалтэш. Цилэ вэрэок, цилэ кишашкок нэрбим кэрэл анчаш кэлэш.

Амаса докы кэй. Ты жэвэн тэльэфон тьоргаш тийнгэлэш.

Райский. Колыштам. Зэбловски со-ла ծовэт. Прэдсэдэль кэлэш? Пожалсты.

Рогожина. Кү тидб. Мыйн, маньэ. Пуры лижж. Мэ докына толэш? Ну? Түрэш тольы вэт. Кыцэ вара! Мэн-мэн тагачи тэхэн торжественный вэчэр. Фэршал...

Райский. Фэльдшэр.

Рогожина. Ма? Фэльдшэр манам, Упокойников тэнг, ирэн биймаш ки-шэн дэй тыйвэш, кыцэ ыллы вара...

Райский. Гигиэны.

Рогожина. Гигиэны гишэн шайышт пуха. Вара, сола совет мычкы культ-поход эртэрлтмашин итог... Мыйн докладыйэм.

Райский. Докладывайэм.

Рогожина (*Тойдойлан*). Үнгэлэлт. (*Тэльэфоныш*). Варажы, цилэ солавлэштишэй яажо тсма хозайкавлэлошты договорын биштэнэ. Сэх варожок авчытымаш лиеш.

Райский. Спектакиль.

Рогожина. Икток. (*Тэльэфоныш*) Концэрт-бал, патьэфон сэмэш күштымашвла. Риккыц инструктыр толмыжы угла яажо. Мэ пытэрлиш шайамок пуэнэ.

Райский. Инструктор?! Кү? Лаймжим яадыма, лаймжим...

Рогожина. Кызбайток колтэм. Цэцаш, ик выртышток. Кызбайтэш, до-свиданьица. (*Тэльэфонын трулкам сэхэлтэй*).

Райский. До свиданьиа! Махань „до-свиданьица“ вара?

Рогожина (утиц трулкам роалта). Досвиданьиа! Колышта! Йиндэ иктэйт аж колышгэп. Йара, тэнгэок эртэй.

Райский. Кү вара толэш? Лаймжий кыцэ?

Рогожина. Биш кэлэсэн. Инструктыр маньэвэйт, яарыш.

Райский. Инструктырвла шукушиш пашадон лит, Иэлэна Дъянисовна. Иктэй мыйн плошкам яарата, вэсбижж—жармын свээж пайым, кымшыжы—йүлдэлэш. Күм мадон шыралмийлэ, пэлэш кэлэш.

Рогожина. Тидойланжэй тийн маньбим ит тымды! Шыралаш! Мыйн тийнбим тэнэ шырал пуэм дык, атэйт-аёйтбимят мондэт!

Райский. Тынъ эчэйт?

Рогожина. Пэрэвозыш подводым колты. Колат?

Райский. Колтэм.

Рогожина. Ит мыргымактыл вэлэ. Тыдбү вычэн бинжй шынзай.

Райский. Нымат ит тумайы. Мыйн служвам пайлэм.

Рогожина (порогы йактэ шоэшт, мийнэш сэрнэлэш). Маньэ. Тэвэ эчэ мам бишти: клубышки дэ тохина сэрнэлт толмэшкэм, тынъ тэвэ ти запискэм иктэжийндон Упокойниковлан колты. Хыть кышты лижбынъят, кийчал мошты.

Райский. Биштэмий лиэш.

2

Рогожина кэй. Райскийж, амасашки анжалэшт, тыдбү кэмийжийн биньянэн кужын шүллэлтэ, стол вийкү пумаган папкэм шайдэшкэн шуэн шэлэш.

Райский. Ну и вэти! Йубкан чортылэш. Нымма сэмийнэг ат сийгэ... (тавакым пытээрэн Рогожин ти стол докы миа. Кымыкыр к лин лыдэш). „Ма, Забловски сола совэтбүйшиш колхозныцэй-активисткэвлэ, ирэн бывш, гигиенем бывшмашкү пырташ бишкэ лоштына тэнгэштэрэш сөрэнэ. Аньштэй кок кэнэк сэдэбэрэм мышкаш. Фортычкывлэм бишгаш. Пэлэдбүшвэлм войаш. Чанавэсийнлэм сэйкэш. Сэмийштэшвэлэн выргэмбим, амалым вэрбим, качкышим, атбидэрбим ирэн урдаш. Тараканвлэм пытээрэш...“ Ма лиялтэш?! Таракан шэлбэквэл йактэйт шоныт! Тыфу! (Договор вийкү пышльогок иштэвэлэш, вара тырыж шуа, тавакым пижэктэ, нэгээдэ шийкшбим лыктын колтаат, листбим тэйрэгч пэрэгэн кычэн договорым пижэктэ. Тавакым шывшиг, пумаган ийлэмыжын шүмийн ич анжа. Вара ломыжым ольэн камака докы нэнэйт, тийшкү шуа). Активисткэй! Тылэт мийн пурым анчыктэм вот: торжественный вэчэрбим ёшындэрэш тэнгэлэти! Гиштэжжэ эчэ мам ыдыркалылын вэл? (Рогожина пумы эспискэм лыдэш). „Шэргэкэн Упокойников тэн, доклад анзыцын сола совэтийши пырлаш пышок ядэм. Е. Рогожина. Пырлаш маншаш годым „пырлаш“ манэш, грамотым пайлышт!

Шаналтэн колта Трук тыйдэн ышышкыжы шанымаш пыра. Стол лоёш шынзэш, запискэм ик лаштыкшын рэзинкэйдон биштил колта дэ Рогожинан китлэ тамазар шишиакым ольэн сирэн шындайт. Пёкэн тулышкы йарнэн шынзэш, биштэн кэртмийжийн сусу лин ватыл колта. Ты жэпэн Льюшка пыра. Лудбүн колтыши Райский запискэжиймэйт цуц вэлэ тайэн шокта.

3

Льюшка. Рогожина тиштэй?

Райский. Йүдбүш! Тэнэ барабанный пэрэпонкым шэлбүн шуэн кэрдэйт...

Льюшка. Махань барабанынм? Барабанвлэ цилдэй хажовлэ.

Райский. Ороды! Мийнэн пылбүштэм.

Льюшка. Э-э! Альонажы кышты?

Райский. Клубышты.

Льюшка. Мийн бишкэ клубгэц толам.

Райский. Тынэ гейнъ, тоныжи аль эчэ иктэ вэрэ. Тыштэжжэ ма лиялтэн вара?

Льюшка. Вострова Пылаги спектакльным пылгайа. Аважэ шүдбидэ мадын аж кэрт, кышты ужат. Аважэ аж колты. Цыланыш пигирэш кроза.

Райский. Ма вара.. вообщэжжэ тэр ылэш.

Льюшка. Бидбүрим цыланышкы?

Райский. Дэлажы тыштэй агыл: цыланыш аль сэньбэйкүшкү. Атья-авэм колышташ кэлэш. Атья-авэм колыштымыла бинжэй ли манмы пункт законышты укэ.

Льюшка. Махань атья-аеэвэлэ. Мийлэмжэй мам биштэмблэ? Спектакль йактэ цаш вэлэ кодын. Рогожинам кийчал моаш кэлэш! Аньят тыйдбү мадын пуа?

Райский. Тынъ мам вара? Йүдэнат?

Льюшка. Тынъ бишкэжж... Рок вашт кэок!

4

Кыргыж лактэш. Райский запискэм вэс пачаш лыдэш, сусу лин китшым тэйжэ нийалтэлэш, Вара ик бутылка ёрэкэм лактэш, пропкажым пачэш дэйнчтэй бинжэштэй пырэп манын тулышдун амасам тыйкбэлэн шагалэшт, йүэш.

Райский. Тынгэлтйшлэн манын кэрэл сэмбийнок сэвэл колтэнэ. Ух! Пингдэй. Шулдэштэн, каналыйы. Бишкэок кидбиш толэш. Тэнэ... Бийдэ дьэла чийнбэрэк кэш түнгэлэш. (Бирдэнший нүктөн мыра). „То-ре-адор, сме-ле-е в бо-ой! То-ре-адор! То...“ (*Рогожинан стёл көргүйшкэй арракажим шылтэй*). Кэрэлэш эчэ шывшил анчышаш. „То-реа-дор, сме...“

5

Рогожин Михэлэй пыр?

Райский. Э-э Михаил Йэфрэмычлан мянмэн айыртэмэн шалэнэ! Тынь мөлдөм пиш кэлэт.

Михэлэй. Лъэна укэ? Мойн тыйдэн докы пумагадон...

Райский. Укэ.

Михэлэй. Кышты ылэш?

Райский. Мардэжбим ныр покшалны кычалок. Тийнбийн Лъэнэт—мардэж. Тэхэнь мырым пайлэт? (*мыралта*) „задуваает за рубашку ве ерок“... Хэ-хэ-хэ! Лъэнэн вэт, шүмбэлкэ, тиштэт, тыштэт, кэлэш?

Тавакын виктэ. Михэлэй шэхэнэн пла-кат вийкэ түрбийн анжа.

Михэлэй. Тамдэн тиштэй шывшатат... Тайгэл пэллэк.

Райский. Цилэй вийкэ шийвэй дэ шывш.

Михэлэй. Маньэл! Ат шайвэл.

Райский. Шайвэй манам. Служва вэрэмэй агуул. Эх! Пумагажы укэ. Вот сулык! Цилэй тидэй тийнбийн вэйтэт. Ти прокльятый шумы дэй ыргымы курсым пачын, бийдэ лифчикийн да жакэтбий-влэм ынгаш шывшил пумагам шут, пайчкэдэйт шалгай. (*Рогожинан стёл вийлэц пумагам налэштэй, анжа*). Магань гүйнэйт записки гүйн вэлэ? „Йэсльбивэлэ, момоцавлэ, вийдсийнзэвлэлэ, паликмахтээр...“ Ох-хо хо! Палик-махтээр...“ Тышкок ийлэнэнт ажэдэш! Лу солам тымдаш налэш! (*Пумагам коктээшиш*).

Михэлэй. Кэрэл агуул вара?

Райский. Агуул, чэрновик вэлэ. (*Коктынат цигэркэмийн пийтвэртээт, шывшигт*). Тэнэ, Михаил Йэфрэмо-вич шүмбэлкэ. Тийнбийн ыргэн шийндэн манат? Иктэлэнэнт ам кэлэсий: тилэц аньэш тыйлэт вэйтэт агуул? Агуул вэт?

Михэлэй. Вэйтэм агуул.

Райский. Кыцэ вара түнэ? Магишэн?

Михэлэй (*шайвэлэн*). Колхозгүц лэкмээн гишэн.

Райский. Тынь малын лэктэнэт? Төрөок кэлэсэй.

Михэлэй. Шайды погынэн шо. Вара-жы. Шийм и вэйтэм лач вэтоок ылын. Кэлэсэт тыйдэлэн колыштэш. Михалвы кэчийн, мэнээнбийк кэчийнэм бийдэ попэм тыйдэлэн: „Кагыльым күэшт“ манам. Тыйдэтиши-тишкэй: сола совэтийш тыйдэлэн кэмбэлэй, халашкы звоночмыла, докладын сиромбэлэй дэй кэлэш кийн,—күэшт, агуул кийн МТС-ийн столловийштын кач манэш... Тыфу! Вот вээт махань вэрэмэй толын шо, кышкэвэн шона. Бишкэ томаштэт начальствы. Мойн лэктэнэн тай кэшбим. Күсйжим.

Райский. Хыть ма ман, тыйдэй тыйлэт начальствы ылэш. Сола со-вэг—цилэлэнок. Малын мэндэйбийк кэмбэлэй? Тэвэ тыйдэй кэмбэлжий гэдэг мөлдөм нэказым пуш: тийнбийн пэрэвээ докы подводыдн кэштэйш. Рик-бийц инструктыр толэш.

Михэлэй. Маньбийм?

Райский. Тийнбийн ылтэ—күм. Мойн тыйдэлэн попэм: вээт тийн анзылкэчий вэлэ каштын толынат, маным.

Михэлэй. Ну, да!

Райский. Укэ, манэш! Нымат попыдэок! Кыдалжы! Кү тыйдэйм кол-та,—пайлажий манэш.

Михэлэй. Ма вэра бийдэ,—парвалтараш шагалын гыщэ?

Райский. Тийн пэопок. Конъэчинь, сэмийн аштыши дьэла Тэсэн дээлэвэлэшкэй вэрбим көрэш ам яарат. Кэн толтээд ат кэрт, шүмбэлкэ.

Михэлэй. Нымадонат ам кэ!

Райский. Шрафым түлбэгэ.

Михэлэй. Хыть милицишкэ! Закон сэмийн агуул! Маньбийн цэрэгтээм агуул.

Райский. Арэстуйя.

Михэлэй. Ит пон.

Райский. Эх... үжамат,—тийн утлаа иажо эдэм ылат. Аячэмэт, мөлдөм обидна. Тийнбийн парнаа йир сартэт, тийн нымат ат уж.

Михэлэй. Кыцэ вара сартэт?

Райский. Тийн шаны маштэт—лачо-кок тай гишэн? Колхоз гишэн? Лыг! Зиписьм пуг. Мижайтэй ольян лыдэш.

Михаэлла. „Шэргэкэн Упокойников тэнг, доклад анзыц пырлаш пишок йадам. Тынты иктэт ак ли, вэрэмэм яжон, сусун эртэрэнэ. Рогожина Е.“

Райский. Тыдбэн китшиб?

Михаэлла. Тыдбэн... Ах, тынъ! Фэршайдон?!?

Райский. Палбымэн. Тынъ уш тыдбэн ат сарасы. Начальсты!

Михаэлла. Майнъжим гейнъ, сасна льаврэшкй гыцэ!

Райский. Бинде ынгылэт? Тынъ „колхоз“ манат! Колхоз тишти лушы вэрштэй вэлэ! Ну, йара. Кыдал.

Михаэлла. Ам кэ!

Райский. Кыцэ тэнгэ ат кэ?

Михаэлла. Тэнгэок!

Райский. Да тынъ колыштай.. Вот тум!

Михаэлла. Ну?

Райский. Ит кэ. Вэсэм колтэм. Тыдблэн „кэйэм“ ман. Ынгылышицэ? Записким кийзиток колтэнэ. Тынъ тишти нийнэм роп роалтэт! Бишкэ сэмийнээт нийнэм тымдэт.

Михаэлла. Ордбж лужым пэлэ лош!..

Райский. Тынэ гейнъят, тэнг уговсрым биштэнэ: ти дьэлашкы майнъжим кийдэш бинжэли. Сэмнэй лоштыши дьэлашкы нэрэм кэрэш ам йараты.

Михаэлла. Иктблэнээт укэ! Тэвэ тыйлэт крэстэм! Лъэонард Саввич, тынъ йажо эдэм ылат. Мадон тыйлэт түлбимёлэ, ам пэлб.

Райский. Мам вара эчэ. Бугилкам кыцэ гейнъят пэлэ лош шэлэн шуэнхэт—йарыш.

Михаэлла. Бутилкаэт ма дакэш! Манакымок шийндэм.

Райский. Колыштнэт, йывирт кэлэсэм? Ти дьэлашти тыйлэт когонжок лудэш укэ. Тыдблэн тишти кугажа-ланш шукок агуя. Ынгылышицэ? Майнъ уш ньэгбэйм биштэнэм. Шукэш агуя, токэт сэрнэн толэш. Тынэм вара цилэ кагыльвлээдэм ёшбидээрэн пуэт.

Михаэлла. Ньюшты?

Райский. Цилэ анцылны патырла-вымыжи, майлам ситет шон. Ма вара лачок вэт? Ваты! Ышыжат ватын. Эчэ томда моло. Эртбийш ёрньян майнъ провэрким тийдблэн биштбашим. Пу-магам пушым, тэхэнъим: „Майнъ, Забловски сола совет председатель, дьэлам видэн ам мышты да пыт оро-

ды ыламат, анчыдэок кидэм пиштэм. Майнъжим пашашиб карангдаш да ышана-ныракым вэрэшэм шийндэш йэдам“.

Михаэлла. Варажы ма?

Райский. Кидбийм пиштэш. Тынгэок кэш.

Михаэлла. Халашкы?

Райский. Төрөкок рикбийш.

Михаэлла. Яжон кэрдбийнэт! Тынэ гейнъят, тынъ... Ти гишэн тынъжим лоцкимыла.

Райский. Лоцкимыла?!

Михаэлла. Эдэмийм тэнгэлэй кийтбийш пиштэш лиэш кыцэ? Ньима гишэнэт вэт агуя...

Райский. Тынъ йүкшиб ылат?

Михаэлла. Тынъгэцэт йүкшибжок амьл.

Райский. Аль шачынок ороды ылат?

Михаэлла. Тынъгэцэт ородыжок амьл.

Райский. Вот вэт тынъ махань пүэргэй ылат! Тынэ гейнъ, пурь эдэм, нэрдбийшкэт кэ. Ньима гишэнэт майнъ тийнжонэт тишти попыдэлэм. Ньимат ам пэлб, ньимат колтэлэм. Ат кэ гейнъ, төрөк милицишкй. Приказым кыцэ пыдьыртымыла,—пэллэш тийнгэлэйт вара! Тыйд бишкбиймжийн Упокойниковындыон тишти... Майлам ма? Ужам: эдэм вэтэй вэрцбин мутьалтэш, майнъэт вэтэй гишэн парвалэм. Тынэ гейнъ, майнман общий фронт кань ылэш.

6

Упокойниковын пыра, сылык, пыток ары агуя.

Упокойников. Тийнъят, Лъэонардо, вэтэй гишэн парвалэт?

Райский. Фльэргонт Иваныч, шотэш пиштэнэ. (*Михаэлла*). Йүйтээк толын. Шижэш.

Упокойников. Тыйдээт? Майнъят парвалэм. Кыцэ парвалэм! Аяксаат, салицилкат ам палшы. Ти юдбийрэмшээ цилэ биймашэм пыжгайэн шийндэш!

Михаэлла. Кү вара?

Упокойников. Лъонка!

Михаэлла шытырланэн колга

Райский. Тынэ гейнъ, агуя? Кыцэ пэлэт.

Упокойников. Тыйдэй агуя? Бийрэмшэвэлэн кымалнэт? (*Михаэлла* до-кы лишикбийжок миа, лишикбийжок шүй-

лә). Ороды! Ородишкә! Кого опытан пүэртбүлән біньяңй: үшлә ломыж ли-
ш, шырпбын шәпнә! Тыйбын сага шәим
и біләт, кәндәкшымшы иәшбәжә тый-
дүлән тыйбын нәрәт әль вусиәт ак
йары лиәш дә пож-жальтә! Отставкыш-
кы. Равноправи гишаң шайавлә тәр-
вәнәт. Пашатә скучна, манаш тыйнгә-
ләт. Общественый пашам биштыйн..
Варажы—фrrр! чүктә! чүктә! Прават
йә, чүктүлтәш! Ат биньаны? Лъено-
нардо! Биньандәрәй. Чүктә?

Райский. Чүктүлтәш.

Михәлә. Тыйн ма вара? Тыйн сәм-
нишкы ишкөм шин пыртәнәтәт эчә
ваштылат? Ваштылат, сволычъ?!

Упокойников. Кыцә?

Михәлә. Тәвә юрбиктәм!..

Райский. Рогожин тән, тырын,
тырын! Ти вәр рүжгәш ағыл, айыр-
тәмбүн кәрәл пашәш ыләш. Ләктә!
Михәләм жатея колта. Тыйбыжы, борын
колтыши Упокойниковлан мыши-
кындым цүйтүртәш ләктәш.

Райский. Шагал!.. Фльэгонт Ива-
ныч, түләт тәвә записка. Лыдын
ләк! Мейн үәцаш!

7

Упокойниковлан зәтискәм пуэн
Михәлә пашәк кыргыжә Упокой-
никовшы ынбыжайым тәрвәтәлән
Рогожинан сабо лошкы шынвәш. Сынзә-
лыкшым чијат, лыдаш түнәләш. Ынғылен
ак кәрт, ынвәләншым кыдашәш, баш-
тәш, угбүц лыдәп. Мокмыржым шораш
манын вуйжым юрзәләш.

Упокойников. Рогожина? Прәдсә-
датыельшы? Вот тык масак! „Иктät
ак ли, вәрәмәм йажон, сусун эртәрә-
нә...“ Тидым кыцә вара ыңғылымыла?
Марыжын сыйза аңзылнок манаш ли-
ш. О, юдирәмәшвлә, юдирәмәшвлә!
(Пәроскам лыктәш. Стичкәм күй-
шәнвләштө күчәләш. Рогожинан
стол көрүтвәләшкө анчаләш. Ик стол
көрүтштө Райскин пиштөмбү бу-
тылкәм моэши. Тыйдым лыктәш).
Ого! Тыл укә гәйнәт, вәрәшшәжү тыл
выйт улы. Йүлдәләнә ё? Ну ма вара
тыйн, Фльэгонт Иваныч? Кыцә намыс
агыл? Пыйтарыжок, арәкә йайлән. Тый-
дүгәңц паснажы, ышкөмбүн авторитет-
тәм пәрәгәләш кәләш. Тыйн тыйтәт
уш изиш... Шүмбәлкә, пиштө вәрәш-
кәжү. Ну? Ма вара ат пиштө? Ах,
йырныктыш эдәм ылат! Характәр-

тәмбү вольык! Хытъ кынамат тыйн
тәхән ылынат, и тәхәнбок колэт. Ци-
лә бүләмәштәштәт тыйбын ти ги-
шән.. Ну, йара. Ик подылтышым по-
дылат, йарыш.

Аиасам цагырак чүчүн талашэн йүеш.
Йал йукым колын колтаат. лишиңдәк
ылыш Райскийбын стол докы талашэн
миа, стол көргүшкө арәкәм шыл при-
тәт, шанэн шынлайшы, ойхан лин шын-
зәш. Райский пыре, довольна ылан
китшым шырбыкалә.

Райский. Цилә йажо. Фльэгонт
Иванычсы, мам вара тиштө сылык-
ланән шынзәт!

Упокойников. Лъеноардо тән,
бүләмәшүн колымаш гишаң шанәм.
Бүләт, қылыштылат. Малын? Колэт
вәт,—Фльэгонт Упокойников сәндә-
ләк вәйлий бүлән манын иктәжү
әшүндәрә гыцә? Бүрәзәм годым
зәмәнәнитый хирург лиаш шанәм
ыллы, сотәмдәрүшү, научный трудым
сирәш, юдирәмәшүм вәш лиаш, ан-
гәл ганьым, сөтәмдәрүшү кәчү гань-
ым, мадонным. Лъеноардо, мадоннам
пәләт?

Райский. Тиды тый.. Укә, ам ўшын-
дәрә...

Упокойников. Эчә Лъеноардо!

Райский. Тыйн вәлә мәйнбүн Лъено-
нардо манат. Паспиртыштызы — Лъено-
нард Саввич.

Упокойников. Лъеноардо.. Сав-
вич! Мейн қышкы попазәнәм? Упо-
койников, тыйн қышкы попазәнәт?
Пәцкәмбүш, уратымаш, ләврә, куль-
туры ылтымаш. Қнигәвлә укә. Шавынъ
укә. Халатвлә укә. Лъэкарстват укә.
Хлороформыш сольбаной кислотам йа-
рымы. Кокаин имны аңчышы, вәтъә-
ринар доны, сукалтән шынзән күчбү-
мәлә. Имньивлә, эдәмвләлән пуда!
Изиш культурный ылыш лач ик эдәм
вәлә улы, тыйдат мәдонна ма ылымы
ак пәлә! Мейн қышкы попазәнәм,
мәләм кәләсәй?

Райский. Қышкы вара... Зәблө-
кышкы.

Упокойников. Лачокшымат— Зәблө-
кышкы! Көргәм мәйнбүн күлмә,
күлмәм... Арәкәйт вәк ак палшы.

Райский. Арәкәйт ма! Ти дәлаш-
ты, Фльэгонт Иваныч, пышкыды сә-
мәләмбү чувстваи йажоракын палша.

Упокойников. Пышкыды тотлы чувствы? Тынъ запискы гишэн? Лыданат?

Райский. Так, сынзә охолдон вэлэ.

Упокойников. Мазар гәнә мәйн тыйланэт Лъяноардо попэнам: йайлбыйн запискывлам лыдаш йажо агыл, культуры укә ылмым анжыкта. Ёшындэрэ. Тынъ гүйнэт, тидбү махань истори?

Райский. Тыйланэтэт атыл гүйн, күлән пайлбымблай бинъе? Тынъ вэт лэшэнэт тыйдү гишэн попышыц?

Упокойников. Кү гишэн?

Райский. Рогожина Лъянка гишэн.

Упокойников. Лъянка? Лъянка—тидбү мәйнбүн вэтэм. Ыңгылышиц?

Райский. Вэтэт?! Тидбү ты...

Упокойников. Тыйдү. Кыцә мәйн тыйдым йаратэнам. Божэ мой! Кыцә мәйн тыйдым йаратышым! Тыйдүжы... нэрэшэм чивыкым пуш. Обществэн-

ный паша. Вара эчэ—малын йыдым нэрйукин хыргэм? Варажы эчэ—лэм качмэм годым кавшта малын усэшэм пижэш. Тыйдүлэн манын йориок усэм төрлбиктэшем. Ти усивлам тырхэн ам кэрт манэш. Тидбү махань усы? Вара—малын у книгавлам ам лыт? Малын кружоквлашкы ам кашт? Тынъяльбү тыйнъяльбү вэт! Ик и эртэшэт, анчэм—пачыжым сэрэлэйт, тутуу—тамахань күрсүшкы кэш. Шулыкан лида!

Райский. Цилә?

Упокойников. „Цилә“ манмыжы ма лиэш вара? Ик иштэй бортбл тольы. Халашты пашам биштэ. Тынъ гүйнэт... мәйнгүцэм пасна. Мәйләм отставкын пуэн. Мәйнжы йүйм тэвэ... кылмэм... Зәблоккывлашты..

Райский. Тэвэ махань ылныш!

Упокойников вла спичкам пуа. Коктынат шывшыт. Рогожина пыра. Бэчэрэш манын йажо платым чиэнэт, пиш цэвэрлэй кайеш.

II. ИНТРИГА

1

Рогожина. Авиэмвлэ! Тидбү ма вара? Вужгэн шынданда! Окуркывл! Лъяврэ! Ма вара та, рок вашток кэшашлыквла, кэмдэжим биштэлтэок пырэдэ? Кү талданда тиштэ шывшаш шүдэн? Тынъ тэнгэланлай мәйн укээм годым порадкым анжэт?

Упокойников. Рогожина тэнг. Тынъ цэвэр ылал.

Рогожина. Тынъжай уш! Бишкэ йайллан попэт: ирэн білб, гигиены, ит йү, ит шывш, ит шывш... Каждый шывшымы шыкшыштэй ныл мәллиард... тайваш... кыцә ылалы..

Упокойников. Шыкшын частын-цивл. Тидбү лачокок тэнгэ ылэш. Тынъбин ёшибнандэримашэт государственный ылэш. Тидбү тэвэ икпораткан шывшымы годым. (*Шыкшым лыктэш*). Когооакын гүйн, тэвэ тэнгэжай.. (*Шыкшым когон лыктэш*). Тиштэжай.. иктэ кут мәллиард погына.

Рогожина. Ма вара тайнъ ён гань вужгэн шалтэт! Райский! Книжкы кышты? Штрафым шындандэм!

Райский. Мәйн шывштэлэм. Тэвэ. Пожалсты.

Упокойников. Штраф? Сусу ылам сусу. Эдэмвлэ принципиальный ылыйт гүйн, мәйн йаратэм.

Рогожина. Ам нэл машанэт? Тэхэвь постановльэнбү гүйн, хыть күгийдэт нэллэм.

Упокойников. Правильно. Кү спора? Тэхэн улы... (*Шыкшым когон нэлмийшэш, кахыраш тайнлэш*). Тэхэн постановльэнбү улы манам... (эчээт *кахыра*). Цэрнэн ам кэрт, кайанный! Кукши логэрбашкы шывшэлвэйт вэрэштэн... Шывшак ли гүйн, ит шывш. (*Кахырымыкыжы, сэдйрэашкы шывшэш*). Тыфу!

Рогожина „Ит шывш“ манат, бишкэжай шывшэт?

Упокойников. Тэнг я. Мәйн вэт тыйдүлдэрэм.

Рогожина. Фльэгонт Иваныч! Тайнъ ма? Ваштылат?

Райский мышкыядышкыжы ваштылатын, амаса шалыкы лактэш.

Упокойников. Рогожина тэнг, природы. Тыйдүндөн мам бишэн кэрдэйт?

Рогожина. Тайнъбин природэтим мәйн тэвэ рубыльдон!

Упокойников. Ыштыр пурым.

Тәнгән оксам виктә, тыйдән китшым кычән, сыйнәшкәйжы шышкыдын авжа,

Рогожина. Тыйн ма?

Упокойников. Нимфа!

Рогожина. Заграньчный йылмай-
дон мәйн ам ыңылы. Ма тыйн ки-
дәмжәйм кычэт? Фльэгонт Иваныч!

Упокойников. Тыйн малын мәйн-
ым шүдәннат?

Рогожина. Малын шүдәнәм? Кол-
тай кидәм! Ну, тыйнбым, жат!.. (*Кит-
шым шөдәшкән шывшыл нәләш*).

Упокойников. Гәтъэрә!

Рогожина. Ыңғылдыым тыйн мәй-
ләм ит попы! Малын шүдәнәм? Тәвә
тидә гишән самой.

Упокойников. Тидә гишән? Фэ-
йа!

Рогожина. Тамам ўнъят понгәш...
Тыйн доклад йактә ит йү манын шү-
дәнәм. Ыңғылышыц? Тыйнжы изиши
подылынатат? Фльэгонт Иваныч,
тыйн малын йүйт? Ёракштыжы ма-
йажожы? Йайллан күльтүры гишән
ыңғылдараш тыйнгәләт, бинжышты йүәп,
йажон балышты,—ышкәж... Тәвә ой-
хәт, прават! Ваштылаш тыйнгәләт вәт!
Тыйн күрәдәләт, каждый вуйышкы у
шанымашвләм, ишкәлә пыртәт... Со-
ла анцылта! Аңчы, дъэла кыщәлә кәә!
Мазар фортычым биштәнбәт! Мазар
томашты пәләдбәшвләм, занавәскәй-
вләм, цашвләм войнәнбәт! Мазар эдә-
мым ўп тыйрәдәйкәтш, тыйвәләйш,
культурны качкаш, чиаш, вәр шәрәш
тымдән шоктымы! Тыйжәм и эдәмвлә
ти лошты, нуждашты шүнбәт... Күзбәт
иктә махань ишты, коктышты тыйр-
гәштән ләктәнә. Тыйнжы... Эх! Вре-
дитәльсты тидә, тәвә ма!

Упокойников. Тыйн сәмәннәэт,
фортычым тидә... ныигынам уштымы?

Рогожина. Тыйн сәмәннәэтш?

Упокойников. Такәш вәлә, пустыак. Мәйн бишкәжүй гәйн, изиэм год-
шәнок привикнәнәм. Мышкашат тыйн-
жәк. Ма гишән тәнә сусу лият, ам
ыңылы.

Рогожина. Ат ыңылы?

Упокойников в тыйм изиэмдә. Пәлә
пәцкәмбаш.

Рогожина. Малын изиэмдәт, а?

Упокойников. Форточкин поль-
зыжым пәләм. Привәтствыйәм. Каж-
ыйланок биштәш шүдәм. Тыйн гәйн-

әт, фортычкы гишән сусу лимәшым,
ам-м ыңылы!

Рогожина. Тылым малын изиэмдәй-
шыц?

Упокойников. Йәләна Дъэннисов-
на! Вәрәмә чыйдә.

Рогожина. Фльэгонт Иваныч, ма-
вара тыйнъдонәт?

Упокойников. Чыйдә понгаш, пә-
шым шукы биштәш.

Элтәләш цаца. Тыйдә сыйсәргә.

Рогожина. Тыйн мам вара, йыр-
нәктыш, тумайәннат?

Упокойников. Лъеночка...

Рогожина. Нәл кидәтәм, намысты-
мы!

Упокойников. Фәйа! Тыйн йашкәок
шүдәннатш...

Рогожина. Карап.

Упокойников. Э-э! Ыңғылыман,
Нъеволья биштәмбим йаратәт...

Кычаш цаца. Тыйдәжы китвләжыгыц ши-
шш.

Рогожина. Нъевольям мәйн тыйләт
анчыктәм! Ма? Тыйнш?

Упокойников (китшым шырән).
Ну, пәләт... Тидә вәт программыгыц
кач. Тидәм мәйн ам йараты. Эдә-
мым мысылаш ирәкбим ам пу! Цә-
вәр.

Амаса докы кәә.

Рогожина. Шагал! Кышкы? Цәцаш
доклад!.. Мәдпункт гишән, мәйн тый-
ләт сүрпризбим йәмдәйләм.

Упокойников. Тау. Тәмдән сүр-
призләдәгыц лувлә карштат.

Амасам луч чүчән кәә.

Рогожина. Йүн шоктән, прокль-
тый! Кәлтәмаш йактәок! Кыцә вара
докладшыдан?.. Бишлән биштәмбәлә
гыцә? Фльэгонт Иваныч!

2

Паштәкшы кыргыжәш. Күдәжышты мол-
намыш ганьок пәләп пәцкәмбаш. Рай-
ский гыра.

Райский. Вот тидә тәнә йарән
мыштыш!

Вәрәшйож лүдбән шап лиәш. Лъош-
ка пыра, бидирлә нәрәйән шындән. Рай-
ский амаса шалькы шылбын шагаләш.
Амаса шайыц йәвәрт анжалын бидырым
ужәштәт, амасам лучок чүчән шында.
Пәлә пәцкәмбаш ылмашәш Лъошка
лүдәштәт, бордышкы тиргәштә.

Райский. Магань кæk вара чонгештэн толын?

Льюшка Райский бýм пäläät, тýдым алтала. Шækлæнбýмбáлә ѡрдышкéлә сárнälэш.

Райский. Кү тиды? Мэнмэн агыл... Ольгинки солагбýц гыцэ? Вæчэрйш толынат?

Льюшка вуйжыч мылтик бýштä, савыцтон иудаалтэш.

Райский. Ат лүт? Трük тýнбýм пирбý качкын колта?

Льюшка. Мýнъ пирбýн пўжбýм шин алыктам.

Райский. Ужат, тýнъ махань ылат. Ну-ну. Шин ат лык. Тýнъ ганъэтвлä ганьдон агыл, кэрдйнбáт. Кампетбýм качмэт шоэш?

Льюшка. Шоэш.

Кампетбýм нälэштäт, качкéш. Тý лошты Райский тýдым элтäлä. Льюшка ѿрбиктэн колтаат, Райский ох манын амаса докы лывшэлт кéй, тý жэпбýн пырыши Михайлán ки бýшкé вэрэштэш. Тýдýжбý Упокойников машанэн, Райский бýм шиаш цаца.

3

Райский. Ой! ой! Кү гиды?

Михайлá. Кү тиды? Тиды мýнъ! Вот тýлät, сволочь, Льюнкы гишáн! Вот! Вот! Эчэ фэршбýл!

Райский. Михайлá! Йүдэнбáт ма? Тиды мýнъ, Райский!

Михайлá. Тýнъ?

Райский. Ма вара тýнъ анчыдэок шэлбýштäт, кайанный? Ой! ѡрдýжлуэм кýрбýн шуэнбáт, молы агыл... Прокльятый костоломвлä...

Пүгйнэн шýнзбýн лактэш. Михайлá ынгылдымыла савыцтон мудаалт шагалшы Льюшки вýкы анжа.

Михайлá. Тэвэ та кыцэ чиктэдä! Тýнэ гýнъ, йори фэршбýл вýк йöрэндä? Мýнъбýн сýнзбýшкэм пыракым кýшкáш манын? Ну йара, Льюнка, тидым äшбýндäрэш шоат...

Льюшки вýкы кечалтэш. Тýдýжбý Михайлán китшибýм кычэн бýшкýмжбýм пэрэггá. Тý жэпбýн Рогожина пыра. Нийн дэк кыргыж миä.

Рогожина. Мишкá! Тýнъ мам вара бýштэт? Михайлá!

Михайлá Льюшкам кода, бýрбýн вáтжбý вýкы анжалэш. Рогожина тылым когоэмдä.

Михайлá. Льюнка! Тýнъ?!

Рогожина. Мýнъжбý мýнъ да тýнъ тищты мам бýштблät? Воксэок намысэдбýм йамдэнбáт? Совэтиштý йдбýрдов! Мýнъбýцэм ат намысланы гýнъ, ялгáбýц хыть намысланышаш.

Михайлá. Мýнъ вэ.. Льюнка!

Рогожина. Тидын паштэк мýнъ тýлät ныигыцдёт Льюнка ам ыл, мä лоштына нымат ылтэ, да акат ли. Тéнгэ тýнъ йаратэт ылышы? Шýрэнэн каштат ма. Бог ма.

Михайлá. Льюнушка!

Рогожина. Намысланыдым йýрнýк-тýш! Бýшкýмэдбýн тóкáэтдок кэок! Сýнэвбýдшbýм бýштблэш.

Льюшка. Ёрвээвбýл! Тä ороды шудым качкын шýндэндä. Мýнъ күлмэм, тä анчалымада...

Рогожина. Льюшка!

Михайлá. Вот кэлтбýмаш!

Рогожина. Тýнъ ма вара йdýрлä нáрдýэн шýндэнбáт?

Льюшка. Ма, ма! Пэл цáш бýндэ паштэкэт кыргышталам... Вострова Плаги бýнэжбý мат. Вот ма! Äважбý ак колты. Спектакыль лоэштэрлэш.

Рогожина. Äвиэмвлä! Кыцэ бýнъ?

Льюшка. Тэвэш тэнгэ. Бýшлán нáрдýлтäш вэрэштý.

Михайлá. Вот йавыл! Мýнъ ородэт... Льюнка! Тýнъжбý мýнъбýм йаратэт вэ?

Рогожина. Тэвэ ойхэт! Тагачы качкынат?

Михайлá. Так... Пэлэк-турэк шолтальшым.

Рогожина. Мам шолтэнбáт? Алтадэлэт?

Михайлá. Пälöимэн, МТС-н столовыйыштыш ганьок агыл. Кок турим ыралтышымат, йарыш. Сäй мýнъ стрáпкä ам ыл.

Рогожина. Тэвэ ойхэт! (Йäшбýк-кýц котши завтрахын лыктэш). Нá!

Михайлá. Качмэм аж шо.

Рогожина. Качкыма, зорньикэм! Колхозный фондыгбýц тýлät, йэдийнольчныклán пумылажат агыл ылнэжэт. Мам бýштэт? Бýжáл.

Михайлá. Альонушка... Мýнъ вэт яадмашым анчыкташ кандышым...

Льюшка. Ну? Мýнгэшок колхозышкы?

Михаэлә. Райский мыйнъым күктыл шыңдыш... Кыщэ манат? Пыртат?

Рогожина. Ам пайлы.

Михаэлә. Иктә шайам кәләсй..

Рогожина. Ну, тидбай ойхы агыл гыщэ? Бышкә ёнъыт тамам биштәл каштын, шайажым мыйнъок эчэ кәләсй! Кыцэ мыйн тыйн гишәнэт пепен кәрдэм?

Михаэлә. Йаратэт гыйн...

Рогожина. Бәдәжәт вот, йаратәмәт вәлә. Вот вэт чорт! Тәхэнь дъэла гыйн, алай шывшалына..

Элтәләш цаца. Михаэлә трүк цакнэн колта.

Михаэлә. Шагал! Запискыж?

Рогожина. Магань запискә?

Михаэлә. Тәвәш! Тишток киә. (*Сәдәрәгүз запискыл лүктәләш*). Тидбай кыцэ ыңғылымла!

Рогожина дон Льюшка бәйн лыдат.

Рогожина. Кәләсай тыйн! Кү вара тидбай привайэн сирән?! Итәй... Мыйн тидбим Лъэонардолан пушым.

Льюшка. Тыйдай агыл гыйн, быйнә кү?

Михаэлә. Тыйдай? Вэт лачокат... Кыцэ мыйн тидбимәт цаклыдәләм?

Льюшка. Итбәйн кәрдбән, сволочь!

Михаэлә. Тыйдай! Лъэнка тыйләт мам кәләсәм. Тыйдай тыйләт иймәм капай! Токо мбләм шайышт пуш! Эртәш арнын тыйләт пумагам пүен...

Рогожина. Цилә пайләм.

Михаэлә. Пайләт?

Рогожина. Мыйнъят ороды ам ыл. Йориок тыйбим пумагаэш кидбим пиштыйшым, бишкәжбы тый вадәшок халашкы вәс пумагам колтышым. Тәнгә, тәнгә манам, вәрбәштә паша биштәш нәләйрак ылымым пайләдә, паша биштәмәш вәрәш кадрвлә мәймән арашкы пандым шышик, манам. Кызыт риккыц инструктырым вычәм. Ти дъэла гишәнок сайд толәш.

Михаэлә. Вот ийрәнктиш! Биштәл, чыйдай тулышым.

Льюшка. Эх... мыйнъят.

Михаэлә. Йара. Вара тымдән.

Рогожина. Бөрвәзивлә, та тыйбим лүдәктән идә колты, анчыда. Күзбәтәш вәрәштә гыйн, иукумат лыкмыла агыл. Тиштә бишкәмйн дъэла вәлә агыл. ыңғылышта?

Михаэлә. Ну вэт вүйәтшәт тыйнъын, Альянка. Кышәц ләктәнжы миә?

4

Буләнко дон тыйбин анцылны котынча сәрнәлшү Райский пырат.

Райский. Тәвә Рогожина тәнг.

Будзэнко. Пуры вады! Мыйн рикбін инструкторжы ылам, Будзэнко.

Рогожина. Щу ли, Будзэнко тәнг! Толмәт пиш ияжо! Мәймән вәчэр...

Будзэнко. Махань программы?

Рогожина. Культуры гишән. Цәдаш мыйн тыйләт программы мон пуэм... (*Бишкәмжын стол волнотырылган*). Кышты? Тиштә план ылды моло... Кышкы вара цикәнәм? Договоржы кышты? Мыйнъын шайышташлыкәмж... Кышты ылды вара? (Стол ноймалын, стол көргөштөн анжа).

Будзэнко. Тәмдән цилә докумәт-вләдәок тәнә пәрәгәлтötт?

Райский. Йаммашвләйт лиälтöt. Лиälтöt.

Рогожина (ийакшаргән кән). Райский! Мыйн вэт тишәк кодышым...

Райский. Йельзана Дъэньсовна, мам вара попэт? Экәй, тыйн мондаш мастар ылат... Нышты ат ўшындәр? Ләкмәт годым стол вәләц цилә погышынат, намал кәшбүц.

Михаэлә. Мам вара алтәләт?

Райский. Кыцэ алтәләм?

Михаэлә. Махань пумагавләм шывшын колтышна?

Рогожина. Кү?

Михаэлә. Мыйн...

Рогожина. Тыйн?

Райский. Ага! Тидбай! Манъэ, манъэ... Лачокок! ўшындәрәм, шывшы! Тамахань пумагам стол вәләц нальбы...

Михаэлә. Кү нальбы? Тыйн нальбы!

Райский. Тидбай тыйбим марыжы. Ыңғыләдә? Палыман дъэла.

Рогожина. Пиш пайләмән! Ләшәнгы сводкывләлә? Тыйн?

Райский. Алталымаш! Мыйн ваштарәш ылам! Будзэнко тәнг!..

Будзэнко (Райскилән). Тыйн чыйдәрәк рүжгү.

Райский тыйбин викы анжән, лудбн сыйзажым пытыш шизен...

5

Рогожина. Будзэнко тәнг! Тыйн толмәтлән пиш когон сусы ылам!

Буцэнко. Ир сусуэмёт.

Рогожина. Кыңэ ир?

Буцэнко. Мйнъ тойлёт выговорым кандэнам.

Рогожина. Мёләм? Ма гишән?!

Буцэнко. Тйнъ ат пәлү?

Рогожина. Мйнъбын сирмашем тйнъ плучайэнэт?

Буцэнко. Маханым?

Рогожина. Упокойникоудон колтэнам ылы.

Буцэнко. Упокойникоудон?

Рогожина. Упокойнико... Мянман фэльдшэрнә... Пәлэт?

Буцэнко. Мйнъбын пәрвиш марәм! Кыңэ ам пәлү!

Райский. Тйнъбын марәт?

Буцэнко. Кым кәчбі пәрви мә ужна. Попышна.

Рогожина. Вот. Сирмашбайжат...

Буцэнко. Нимахань сирмашымат тйдбі биш пу.

Рогожина. Путә! Ой, йөрвәзейвлә... Мам йыштәмбілә? Льюшка, кыргыж. Йыләрәк тйдбім шүдбі! Тйнгә гйинъ, тйнъ ты ик сирмашбім вәлә плучайэнэт? Ах, матушки!..

Льюшка. Рогожина Лъеналан выговор?! Культоходдон йакшар знамбім кү плучайэн? Рогожина ағыл? Кинди ләктбайшбім кү шукәмдән? Лъена ағыл? Районыштына сәк пәтәри хльәбоза-готовкым кү эртәрән? Забловкы ағыл? Тйдбі ағыл? А... Тйнъ анчалыма, тидбі мам йыштән шоктән! Томан ййдә сәрнә доко! Тйнъ ватывләдон хытырән анжы! Мянман Йельэна Дъеннисовнана вәрү мә күлән кәләш гйинъ, вуйжымат онғыралына,

бот ма.. Цәдаш мйнъ Упокойнико-вым тишикі кандэм. Ит тыргыжланы.

Тыргыжланэн вуйжыгыц юдир парикым шывшыл шуа. Буцэнко дон Райск ий ѡрын колтәнёт. Парикшыдан шалыкалан, Льюшка кыргыж ләктәш.

Буцэнко. Мйнъ ам пәлү.. Мәләннә тйнъ гишәнэт ма шоным кәлесеви. Шамак толшәш, тйнъ сола со-вәтбистій йүйт, маныт.

Михәлә. Кү?

Рогожина. Мйнъ?!

Михәлә. Лъонка?! Инструктор тән! Хресток пәтәри!

Буцэнко. Хресташ мйнъ мондәнам. Тидбі пәтәришешбайжы. Кокшешбайжы, мә тйшлән ләктбінә.

Михәлә. Кү кәләсән? Райский?

Буцэнко. Райскийжы малын? Райский дыләзжы пасна.

Михәлә. Райский ағыл гйинъ, ик-тәжжы тйдбін компаныгыц.

Буцэнко. Тәвә кйзйт, шамак толшәш, стол көргүштәдә ёрәкә укә?

Райский (ваштылалын). Лиалтәш! Сулыкым мам тайымыла?

Рогожина. Мйнъбын? Ёрәкә? Ма вара тйнъ Райский? Воксөок намыстымы линәтшү!

Райский. Малын тйнъ, Йельэна Дъеннисовна? Ну, малын? Буцэнко тән, вәт миәтәт, анжалыт. Йажо акли.

Рогожина. Пожалсты! Вот! Анжыда! (Цилә стол көргүвләм пачәш.) Ну? Кышты вара тиши түрәкайжы?

Буцэнко стол көргүшкі анжаләш, нимат ак мо. Райскийжы лицәжы, тыргыжланымашәш пәтми-ләтмән лин шынзын.

Михәлә. Тәнгәләнлә гйинъ, тйнъ түштәт, Райский донат кйчәл.

III. РАЗВАЭКЫ (ПҮКШЭМӘЛТМБІ ШҮТӘЛТМӘШ)

1

Буцэнко Райскийжы стол көргүм пачәш. Бутылкам лыктәш, Райский ўшке түрәшбайжы тамам мынга.

Райский. Тидбі... Ёрәкә ағыл!

Буцэнко. Біньэ ма вара?

Райский. Тидбі... вйд. Ирэ вйд.

Михәлә. Сватой вйд?

Райский. Малын сватой? Проста вйд, маншаш, сәдбәрәш пүрхәлтәләш.. чәрниилаш пиштәләш... Вот! Ужыда!

Буцэнкон киткыц бутылкам роалтэн вйлән, чәрниильницишкі опта, вара сәдбәрәшкі йоктараш түнгәләш.

Буцэнко. Ма вара тйнъбын вйдәт-тйн пышыжы йөнәнок ағыл...

Райский. Бутылкайжы, лачокшымат ёрәкә оптымы ылын. Маньэ, пышыжы кодын. Тәвә тәнгә шыйвәлтәт, лачокшымат пышан.

Рогожина бутылкам роалта. Райский ак пу.

Рогожина. Малын вара йөрәшбүйжү тидбілән ирбүкім пүэдә? Йөрән колтымыкызы вара кәләсә: пыш вәлә ылын, манән.

Будзэнко. Кадай тишикей.

2

Бутылкам нәләш. У *упокойников* дон *Льышка* пырат. У *упокойников* ков ѡрын *Будзэнко* вықы анжа.

Упокойников. Лъена!

Будзэнко (официальный яктоң). У *упокойников* тәнг, төләнэт совет председатель сирмашым пүен?

Упокойников. Ах тәнъ, батьушки!

Будзэнко. Ма тәнъ?

Упокойников. Мондәнам! Викок мондәнам!

Будзэнко (ольян). Махань ылын, тыхәнек мөттө-мөтт.

Упокойников. Ма? (*Рогожиналар*). Ыңғыләдә... Главный дъялажы — Лъеночка дон кытырышым...

Будзэнко. У *упокойников* тән!

Упокойников. Просты... *Будзэнко* тәнгдон. Вот. Ик цаш кытырышина *Лачок*, шукыжымок бишкә гишәннә. Тә пәләдә...

Льышка. Пәләнә. Тәнъын пәрвиш вәттәт.

Михаил. Тәвә *Лъенасыт!* Тыфу, ороды йөнтбүйш! (*Лъепкәйбүйш* шәләш.)

Упокойников. Вот. *Лъена*, манъэ... Коктынат *Лъена* ылыт. Тәнгә гәйн, попәннә. Сирмашбүйжү кызыйтат тищток кия.

Рогожина. Кышты?

Упокойников. Тәвә. (*Көрій күштіңбүйш* сирмашбүйш лыктәш). Ах, вәт, йымыжат! Вот вәт, осёл ылам мәйн!

Будзэнко. Тәхән ылат манын мәйн тагынамок Ыңғынәнам.

Упокойников. Ма? (*Трүк шайдешкән колта*.) *Будзэнко* тән! Мәйн доңнам, пожалысты, официальны попыдай.

Будзэнко (сирмашбүйш лыләш). Тәнъ пәләт мам биштән шынданәт?

Упокойников. Мам биштәнам?

Будзэнко. Ти гишән рик *Рогожиналан* выговорым пүен.

Льышка. Руш манмыла: ти гныидалан Ыңғынәнәт?!..

3

Райский цытырал колта, ошемалт қәй.

Будзэнко. Тә райзы, тидын Гныда ылмыхым пәләдә?

Льышка. Тидым цилән пәләт.

Будзэнко. Цилән пәләт? Циләнок йукумат лыктәлүт?

Рогожина. Сирәннә.

Будзэнко. Гныда ыләш манын сирәндә?

Льышка. Тәнгәжок сирбәдәнә, пәләмән. Ты сәмбін сирәннә.

Будзэнко. Укә! Тә мәйнбүм, ужамат ада ыңғылы. Гныда — тыйбын лачокымыш фамәльжок. Мә справым плучайэннә. Йәфим Саввич Гныда. Расстрат: гишән дә докумәнталым алтапәлән биштәлмәшәш суйалтын. Кым и перви фамәльжым дә ләймжым вашталтән.

Упокойников (китшиым шәрәлтән). *Льонардо!*

Райский. Ма вара, ѿль мәйләм йажо ләмәмәт вашталтымыла ағыл?

Будзэнко. Гынъонәт мәймән шайана пасна ыләш. Мәйн тәнъым аресттүйән халашкы колташ праваан ылам.

Райский амаса докы кәш тәрвәнә, *Льышка* порогәш шагаләш.

4

Будзэнко. Тәнъ донетшәм мам биштәмәлә? Вот ма. Мәйн рикбүккү зевньялам. Кызыйт, тышлән ләкмәшкү ныммат ам кәләсү.

Рогожина. Тау *Будзэнко* тән, тәнъ вәчәршитбүйш иктә кок-кым шайам кәләсәт?

Будзэнко. Вәчәрдәжү ма гишән? Тәнъ мәйләм толкыдонок кәләсән шың шокты.

Рогожина. Культуры гишән. Кульг поход гишән докладайәм.

Райский. До-кла-ды-ва-йәм маншаш! А! Циләнәт тә тишилди лида..

Рогожина. Договорәш кидым пишташ тәннәлбүйш. Гома хозайкавлән тәнгаштәрбүйш. Договоржы кышты? У, вредьтьель! Эчәйт ўштәм сәмбін сирләтш вәрәштәш... План эчәйт укә! Кызды вара мәйләм докладайымла, э, рос вашт, докладывайымла... Бөрвәзбүйш, шыртнәлт кәм гәйн, палшыда.

Лъошка. Пälшэнä! Мýнъ тýлät по-
пäm, Бүцэнко тäg. Тидбï мä донна
тэнэ бÿштэн шÿндэн...

Бүцэнко. Бÿштэн?

Лъошка. Манъе йä. Цилäштбïм тär-
вагэн шоктэн! Вýлæц анчымаштыжы
томавlä тоштывлäök эчä, кÿрпïцвлä
дä олым. Кöргбÿштбÿжы гýнъ атат пälly.
Вот, тärвätйлмäшэт кëä!

Бүцэнко. Ну ма вара... Тэнэ гýнъ
кидётбïм цат кормаштэм!

Рогожинан китшым цат кориешгä.

Лъошка. Кéшнä? Халык цицок.
Шолдыгэ попат.

Упокойньиков. Мýнъбин докладэм
карандэт?

Рогожина. Мам вара попэт?

Упокойньиков. Малын вара бýнъэ
ашшйндэрэн шыц пу?

Рогожина. Райзы? Фльэгонт Ива-
ныч! Пырават, йори агыл. Ти гиш-
нок бýндэ вуйэмät сärnä.. Мýнъ тýн-
ъбин докладэдбïм вэлэйт агыл. Тýл-
лät тэхэн сүрпризбïм йамдýлэм!

Упокойньиков. Сүрпризшы сүр-
приз, мýнъ шанымаштэм, мöлäm ла-
чокшымат докладдон нэрбïм кëрмöллä
агыл.

Рогожина. Кыцэ тýнгэ?

Упокойньиков. Ну, ма гишэн по-
пымыла, кэлэсäй? Идä шывш, идä
йü? Эчэйт фортычы гишэн? Мэд-
пунктышты бинтвлä укэ, халатвлä,
шавынъ, касторкы вэт укэ! Ти
гишэн шайыштымыла гыцэ?

Рогожина. Вот вэт маханы! Аңзы-
цынок сүрпризэтбïм шайышт пуаш вää-
рэштэш. (*Понышкóц пумагам лык-
тэш*). Вот! Ужат? Нýл аптьячкылän,
ваткылан, бинтвлäлän, шавынълан,
хэлэтивлäлых матъэрилän нарад... Ци-
ллä монам! Райский шывшын бýнжэй
колты манын, йориок шылтэнäm.

Райский. Ну и ваты!

Упокойньиков. Тостаньэнäт? Йэ-
льэна Дъэньисовна! Тидбï вэт.. Тý-
нъбïм ти гишэн — хангашкы.. Йакшар
хангашкы! Пиш сусу ылам! Лачокшы-
мат, мýнъ изиш... Аккэлбïм понынам.
Простыда, ти йой эдэм мýнъбïм кук-
тылы. Тэвэ тидбï! (*Райский вýкк
анжыкта. Тýдбýжы брдöйшкóллä сэр-
нáлэш*.) Вэчэрбïшты попаш ляктэм.
План сэмйнъ ам кэлэсбï... пыт, лачок-
шылаок пашэм бÿштäш сбримäшэм
кэлэсэм! Вот!

Рогожинан китшым кыча.

Михаил. Мýламäйт вэчэрбïшты ляк-
тый кэлэсäй лиеш?

ногожина. Кэлэсбï, Мишä. Тýнъбïм
пыртат ѿл агэп, ти гишэнжы тýлät
тау. (*Марыжым элтэллä дä шывша-
лэш*.)

Райский. Кэлэсöддай бýндэ! Тиштät
бÿшкэ статьянжы бÿштä.

Лъошка. Манъе, тýнъжы кйтïкэш
кодыц!

Кэрэм.

Влад. Сузы сэрэн.

МҮКШ АНЧЫМАШ

ЦИЛА КОЛХОЗВЛÄШТОК МҮКШВЛÄМ ВОЙАШ

Сола хозäйсты пäшäштäй мүкш кого доходын пua. Анчашыжы тидым, шамак толши, мänmän колхозвлäштäй ик эдэмок анчэн läktäйн кэрдэш.

Кырык мары районыштына мүкш анчымаш пäшä кэрäл сэмйин когон шäрлэн шотэ. Цилäжы мänmän районыштына 6206 мүкш сэмnyä вэлэ. Ти шотышты колхозвлäштäй 2285 сэмnyä. Молвлäжы колхозынывлäн усадьбавлäштäй дä бишкэт хрэсäнъвлäн усадьбавлäштäй ылыт.

Сëк шуку чэльниýквлäжок мänmän изивлä ылыт. Шуку колхозвлäжок 10 гыц 50 сэмnyä йактээн чэльниýквлäм урдат, 100 сэмnyään колхозвлäжы 13 вэлэ ылэш. 100 сэмnyäänгыц кого чэльниýквлäжы 3 колхозышты вэлэ.

Мänmän районна кого—6414 квад. километр кымдыкаш тъэррорижбим налшаш гынь, мүкш анчымаш пäшäнä пишок изин шäрлэн, манаш лиэш. Лбимынжок каждый 100 гаэш 0,9 мүкш сэмnyä вэлэ вазэш. Мänmän природынан пайдажым анчэн гынь, тидой утла чыйдй. Науки тымдымы сэмnyин анчэн лäкмбкы мänmän кы-

рык-мары районыштына 26200 мүкш сэмnyäm урдэн лыкташ лиэш.

Мүкш анчымаш пäшäm шäрэн колтash мä донына цилä условивлä улы Садывлä, ныровлä, алыквлä, шыргы—эчэ ма вара ак ситы? Пäшäm вэлэ пыт кычэн тärvätэн колтash кэлэш. Нашам тärvätэн колтымашкызы Стalin тагбийн лозунгыжым—„Кадовлä цилäжок рэшäт“ манмы лозунгым пыртэн колтash кэлэш. Маньэ, мänmän мүкш анчышы кадрана ак ситб. Тидым анчэн кушташ кэлэш. Мүкш анчымаш пäшäm йажон пälэн шошывлä йыр тидым сэж пытшок анчэн кушташ кэлэш.

Мänmän районыштына мүкш анчымаш пäшäштäй кого ситбдымашжок тэхэн: колхозвлäштäй утла изи чэльниýквлä ылыт дä обобщэствльйбим мүкш сэмnyäвлäжы 26,6 % вэлэ ылыт. Районный организацивлä ти кого пäшäm кэрäл шоттон ак анчэн.

Анцыкыжым мүкш анчымаш пäшäшкөй пыт пижмблä.

Кырык-мары районышты мүкш анчымаш пäшäm видбшой инструктыр

ГАЛКИН.

Вуйлымаш

Стр.

АНЗЫЛ СТАТЬЯ —	Коминтэрнын VII-шы конгрэсс	1
ПЭКПАТР	— Аväмлän (лыдыш)	16
ТЫДОК	— Шыжы (лыдыш)	—
Н. ИЛЬЯКОВ	— Шыргы шыжга	17
ПЭКПАТР	— Ну и, эдэм!	18
А. ГЛЬЭБОВ	— Кытбикэш коды (1 дъэйствиан водэвиль)	21
ГАЛКИН	— Цилä колхозвлäшток мүкшвлäm войаш	35

Уволн. Мароблита № 512

Тираж 500 экземп. Члены редколлегии
2^{1/2} печатн. л. 66000 зн. в п. л.
Формат 72×105

Зотин М., (отв. редактор)
Игнатьев Н.,
Петухов В.,
Булат Ш.

Сдано в набор 20/X-35 г. Подписано к печати 21/XI-35 г.

Заказ № 2273

Типография Горно-Марийского Из-ва, Козмодемьянск, ул. Ленина, 10

M. 9. M.
O.P.-P.H.

Ц3404

Н Мар. ж.
Н-1-2а

1935 иеш

„ЙАКШАР ЗНАМЫ-М“

СЫЛЫДА

ЖУРНАЛ түлзэш икнән лактэш. ЖУРНАЛЫН номырвлэй ййдэок политикий, экономикий дэй науки гишэн статьявлам пумы лиеш. Тишэц пасна романвлэй, повестьвлэй, шайыштмашвлэй, лыдышвлэй, пийсбивлэй, очерквлэй сирэмжий лит. Критикий дэй библиографи гишэн эртүш ивлэй годшыгыц шукым пумы лиеш.

ТОКО КУШШЫ ПИСАТЬЭЛЬВЛЛАН ДАЙ ПОЭТВЛЛАН, номырвлэй ййдэок, пасна лыквлам пумы лиеш. Ти лыквлашты токо сирышивлэн произвэдьэньивлаштым тышлэн анжыктэн пумы лиеш, кыцэлэй сирэш кэлэш дэй мам сирэш кэлэш моло, тыйдывламат анжыктымы лиеш.

Туан йылмэн ышкэ журналтэй иктэт кодшашлык агуул. Циланок салыда, лыдта.

ПАЛДЫРТЫШ: кым түлзыгыц чыды срокэш салы машым ак налэл.

ЖУРНАЛЫН ЁКШЫ:

Ик иеш ... 9 тэнгэй.

Пэр иеш ... 4 тэнгэй дэй 50 к.

Кым түлзэш. 2 тэнгэй дэй 25 к.

Журналын почтышты, почтовый агентствы гач, книга магазинвлашты дэй подпискын постарышы йори агентствы гач салаш лиеш.

Кызыток салыда!

Ц. 1936г.

Инв. №

16

Акт № 5

Вкладн. л.

Ёкшүй 75 коп.